

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA
BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM
2013–2016

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dita Kulišková

Role asistenta pedagoga na ZŠ praktické a ZŠ speciální

Praha 2016
Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Martina Bürgerová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR PART-TIME STUDIES

2013–2016

BACHELOR THESIS

Dita Kulišková

**The Teaching Assistant Role at Main Stream and Special
Needs Primary School**

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Martina Bürgerová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

.....
Dita Kulíšková

Poděkování

Ráda bych poděkovala za vedení bakalářské práce a odbornou pomoc při jejím zpracování paní Mgr. Martině Bürgerové a dále všem respondentům, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o náplni práce asistenta pedagoga na základní škole praktické a základní škole speciální. V teoretické části se zabývá pojmy asistent pedagoga, osobní asistent, mentální retardace, autismus, žák se speciálními vzdělávacími potřebami. Praktická část obsahuje kazuistiku tří žáků s různým typem postižení a její součástí je pozorování práce asistenta pedagoga s těmito žáky. Na závěr přináší informace o vztahu pedagoga a jeho asistenta a o vztahu rodiče žáka a asistenta.

Klíčová slova

Asistent pedagoga, autismus, mentální retardace, osobní asistent, rámcový vzdělávací program, žák se speciálními vzdělávacími potřebami.

Annotation

The Bachelor thesis defines the role of a teaching assistant at special needs primary schools. The academic (theoretical) part aims to define the role of a teaching assistant and personal assistant, terms such as mental learning difficulties, autism and pupils with special educational needs (SEN). The practical part contains case studies of three children with different learning disabilities and is based on observations of the assistant teacher work with the pupils. The conclusion includes information about the relationships between the teacher and the teaching assistant and between parents and the teaching assistant.

Keywords

Autism, Framework Education Programmes (FEPs), mental learning disabilities, pupils with special educational needs (SEN), teaching assistant.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 ASISTENT PEDAGOGA.....	10
1.1 Definice pojmu asistent pedagoga.....	10
1.2 Odborná kvalifikace	10
1.2.1 Metodická podpora asistenta pedagoga	12
1.2.2 Supervize.....	13
1.3 Legislativní zabezpečení asistenta pedagoga v resortu MŠMT	13
1.3.1 Zřízení funkce asistenta pedagoga	14
1.4 Charakteristika činnosti – pracovní náplň asistenta pedagoga.....	16
1.4.1 Příklad náplně práce asistenta pedagoga.....	16
1.4.2 Základní pravidla pro práci asistenta pedagoga.....	17
1.4.3 Činnosti asistenta pedagoga u žáků v základní škole speciální	17
2 ŽÁCI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI.....	19
2.1 Definice pojmu žák se speciálními vzdělávacími potřebami	19
2.2 Mentální retardace	19
2.2.1 Základní druhy mentální retardace	21
2.2.2 Klasifikace mentálního postižení	21
2.3 Downův syndrom	22
2.4 Autismus.....	23
3 VZDĚLÁVACÍ PROGRAM V ZŠ PRAKTICKÉ A ZŠ SPECIÁLNÍ.....	26
3.1 Specifické principy RVP ZV – LMP	26
3.2 Cíle základního vzdělávání	27
3.3 Specifické principy RVP ZŠS	28
3.3.1 Cíle vzdělávání.....	29
4 SROVNÁNÍ FUNKCE ASISTENTA PEDAGOGA A OSOBNÍHO ASISTENTA.....	31
4.1 Typy osobní asistence	32
4.2 Vhodné a nevhodné motivace pro práci osobních asistentů.....	33
4.3 Legislativa vymezující práci osobního asistenta	34

4.4	Úskalí práce asistenta pedagoga.....	37
	PRAKTICKÁ ČÁST	41
5	ROLE ASISTENTA PEDAGOGA NA ZŠ PRAKTICKÉ A ZŠ SPECIÁLNÍ NA MĚLNÍKU	41
5.1	Cíl výzkumu, dílčí cíle výzkumu a stanovení hypotéz.....	41
5.2	Metodologie výzkumu.....	41
5.3	Charakteristika výzkumného prostředí.....	42
6	KAZUISTIKY	43
6.1	Kazuistika č. 1	43
6.2	Kazuistika č. 2	45
6.3	Kazuistika č. 3	47
7	VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU PRO SPECIÁLNÍ PEDAGOGY	50
	ZÁVĚR	60
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	63
	SEZNAM ZKRATEK	65
	SEZNAM GRAFŮ	66
	SEZNAM PŘÍLOH.....	67
	PŘÍLOHY	I

ÚVOD

Asistent pedagoga je poměrně nová, moderní profese, která se u nás rychle rozvíjí. Dnes se můžeme s touto profesí setkat v mateřských školách, základních školách a také ve školách praktických a speciálních, kde je pozice asistenta nezbytná při vzdělávání dětí s těžkým zdravotním postižením nebo sociálním znevýhodněním. Práce asistenta je náročná a zajímavá a její podstatou je pomáhat těm, kteří pomoc potřebují. Proto jsme se rozhodli této tématice bakalářskou práci věnovat.

V této bakalářské práci s názvem *Role asistenta pedagoga na ZŠ praktické a ZŠ speciální* se chceme zabývat náplní práce asistenta pedagoga ve třídách praktických, speciálních a rehabilitačních. Cílem práce je zhodnotit přínos asistenta pedagoga ve výchovně-vzdělávacím procesu v těchto třídách.

Dílními cíli práce je pomocí rozhovorů zjistit to, jak vnímá třídní učitel přítomnost asistenta pedagoga ve své třídě, dále zjistit názor rodičů na práci asistenta. Ve třech kazuistikách bude popsána konkrétní činnost asistenta s dětmi s různým stupněm postižení.

Současnou prioritou MŠMT je společné vzdělávání a otázka inkluze. Poslední novela školského zákona (platná od 1. 9. 2016) garantuje právo dětí na tzv. podpůrná opatření a pomůže překonávat jejich znevýhodnění, ať už se jedná o děti a žáky zdravotně postižené a znevýhodněné, děti a žáky ze sociálně znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí nebo žáky (mimořádně) nadané. Podpůrná opatření představují podporu pro práci pedagoga se žákem, kdy jeho vzdělávání v různé míře vyžaduje upravit průběh jeho vzdělávání.

Příloha Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV-LMP) bude zrušena. Podle IVP se budou žáci vzdělávat na základě doporučení poradenského zařízení. Ve všech běžných základních školách se bude vzdělávat dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy.

Jak bude probíhat inkluzivní vzdělávání a jaký bude mít dopad na základní školy praktické, ukáže čas. Bakalářská práce se zabývá stávajícím stavem na základní škole praktické a základní škole speciální, ale výše zmiňuje i nastávající změny.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ASISTENT PEDAGOGA

1.1 Definice pojmu asistent pedagoga

Asistent pedagoga je na základě § 2 zákona č. 563/2004 Sb. definován jako pedagogický pracovník. Je zaměstnancem školy a působí ve třídě, ve které se vzdělávají děti, žáci nebo studenti se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedná se o nový způsob podpůrné služby, která umožňuje žákům se speciálními vzdělávacími potřebami kvalitnější vzdělání, kvalitnější život a v neposlední řadě také lepší uplatnění na trhu práce.¹

Základní informace týkající se činnosti asistenta pedagoga obsahuje vyhláška MŠMT ČR č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.²

Asistent pedagoga je vedle učitele dalším pedagogickým pracovníkem ve třídě a pomáhá zajišťovat plynulý chod výuky, pracuje s konkrétním žákem nebo se skupinou žáků dle pokynů učitele. Není tedy na rozdíl od osobního asistenta k ruce pouze jednomu konkrétnímu dítěti.³

1.2 Odborná kvalifikace

Požadavky na odbornou kvalifikaci asistenta pedagoga upravuje § 20 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

¹ TEPLÁ, Marta. *Asistent pedagoga: jak efektivně zavést pozici asistenta pedagoga ve školách*. Praha: Verlag Dashöfer, 2015, 77 stran. ISBN 978-80-87963-15-9. Str. 12.

² SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3. Str. 37.

³ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0. Str. 43.

§ 20 – Asistent pedagoga

Odst. 1

„Asistent pedagoga, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě, ve které se vzdělávají děti/žáci/studenti se speciálními vzdělávacími potřebami, nebo ve škole zajišťující vzdělání dětí/žáků/studentů formou individuální integrace, získává odbornou kvalifikaci:

- vysokoškolským vzděláním,
- vyšším odborným vzděláním,
- středním vzděláním s maturitní zkouškou.“

Odst. 2

„Asistent pedagoga, který vykonává přímou pedagogickou činnost spočívající v pomocných výchovných pracích ve škole, ve školském zařízení pro zájmové vzdělávání, ve školském výchovném a ubytovacím zařízení, ve školském zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči, získává odbornou kvalifikaci:

- vzděláním podle odst. 1,
- středním vzděláním s výučním listem,
- základním vzděláním a studiem pro asistenty pedagoga.“⁴

Základní kompetence dosažené vzděláváním asistentů pedagoga v systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků:

- orientace v roli asistenta pedagoga,
- orientace v systému a organizaci školy,
- orientace ve školských právních předpisech a vnitřních předpisech školy,
- schopnost spolupracovat s učitelem při výchovně-vzdělávací práci ve třídě a podpora žáků při zvládnutí požadavků školy,
- schopnost orientace v obecných zásadách pedagogické práce (podpora v průběhu vyučování, příprava na výuku, orientace v systému hodnocení žáka, pobyt dítěte ve škole) a v základních pedagogických pojmech,

⁴ TEPLÁ, Marta. *Asistent pedagoga: jak efektivně zavést pozici asistenta pedagoga ve školách*. Praha: Verlag Dashöfer, 2015, 77 stran. ISBN 978-80-87963-15-9. Str. 33.

- orientace v systému spolupracujících institucí (školství, poradenství, sociální a zdravotní péče atd.),
- schopnost reagovat na běžné vzdělávací a výchovné problémy,
- schopnost cíleného pozorování zaměřeného na potřeby žáka,
- schopnost k smířčímu dojednávání v případě konfliktů a nedorozumění mezi školou, dítětem, rodinou,
- schopnost pedagogicky pracovat s dětmi ze sociokulturně znevýhodněného prostředí v podmínkách školy,
- schopnost pedagogicky pracovat s dětmi se zdravotním postižením,
- schopnost spolupracovat s ostatními pedagogickými pracovníky v souladu s podmínkami školní práce.

1.2.1 Metodická podpora asistenta pedagoga

Metodická podpora asistenta pedagoga je důležitá pro začátečníky, ale i pro asistenty, kteří již mají zkušenosti s prací s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami.

Asistent pedagoga pracuje s dětmi s různým typem a stupněm postižení a každé takové dítě potřebuje jiný typ vedení.

Metodickou podporu nejčastěji poskytují speciální pedagogové ze SPC, učitelé, školní speciální pedagog.

Metodické vedení a podpora asistenta pedagoga je zaměřena na úspěšné zvládnutí jeho povinností ve vztahu k dítěti/žákovi/studentovi se speciálními vzdělávacími potřebami, k týmu spolupracovníků a k zákonným zástupcům dítěte.

Metodická podpora, která je poskytována asistentům pedagoga, je zaměřena především na tyto oblasti:

- organizace školního roku a organizace vzdělávání ve škole, základní orientace v rámcových a školních programech, v obsahu vzdělávání v jednotlivých předmětech;
- individuální vzdělávací plán (IVP), jeho realizace a hodnocení, specifika a potřeby jednotlivých žáků se zdravotním postižením, psychohygienické zásady vyučování, denní režim, dokumentace žáka, využití vhodných metodických

materiálů, didaktických a kompenzačních pomůcek, přiměřené hodnocení žáka, vhodné formy spolupráce s rodinou žáka.⁵

1.2.2 Supervize

Pod pojmem supervize rozumíme podporu, výuku, pomoc a zpětnou vazbu pod odborným dohledem. Nabízí možnost sebereflexe. Dává možnost získat podporu a podívat se na věci s odstupem. Supervize je forma podpory profesionálního růstu a jejím cílem je plánování dalších postupů práce a zvyšování profesionální kompetence.

Supervize může být individuální, nebo skupinová. V podpoře pedagogických asistentů se častěji uplatňuje skupinová supervize. Pod vedením supervizora se hledají řešení problémů vznikajících při práci s dítětem se speciálními vzdělávacími potřebami.

Supervize napomáhá předcházení syndromu vyhoření.⁶

1.3 Legislativní zabezpečení asistenta pedagoga v resortu MŠMT

„Ředitel mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, střední školy a vyšší odborné školy může se souhlasem krajského úřadu ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák, student se speciálními vzdělávacími potřebami, zřídit funkci asistenta pedagoga. V případě dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním je nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení (dle § 16 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, školský zákon).“⁷

Hlavními činnostmi asistenta pedagoga jsou pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti, pomoc při komunikaci se žáky, pomoc žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí, spolupráce se zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází (§ 7 vyhlášky č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků

⁵ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0. Str. 62.

⁶ Tamtéž, str. 63.

⁷ PEŠATOVÁ, Ilona a Dana ŠVINGALOVÁ. *Úvod do speciálně pedagogické a sociální problematiky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, 125 s. ISBN 80-708-3985-6. Str. 103.

a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných).

Kompetence asistenta pedagoga a předpoklady pro výkon funkce i kariérní systém jsou od roku 2005 legislativně upraveny, a to zákonem č. 563/2004 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

Asistent pedagoga je pedagogickým pracovníkem, který vykonává přímou pedagogickou činnost (podle § 2 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů).

Předpoklady pro výkon funkce pedagogického pracovníka, a tedy i asistenta pedagoga, upravuje § 3 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Asistent pedagoga získává odbornou kvalifikaci podle § 20 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.⁸

1.3.1 Zřízení funkce asistenta pedagoga

Asistent pedagoga je zaměstnancem školy, funkci asistenta pedagoga zřizuje ředitel školy se souhlasem krajského úřadu. Žádost musí být podložena doporučením školského poradenského zařízení, tedy speciálně pedagogického centra nebo pedagogicko-psychologické poradny. Doporučení obsahuje zdůvodnění potřeby zřízení funkce asistenta pedagoga, rozsah činnosti asistenta, obsah činností a návrh na další poskytované podpůrné služby. Platové zařazení asistenta pedagoga je v rozmezí 4.–8. platové třídy.⁹

„Žádost o souhlas se zřízením funkce asistenta pedagoga obsahuje název a sídlo právnické osoby, která vykonává činnost školy, počet žáků a tříd celkem, počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, dosažené vzdělání asistenta pedagoga, předpokládanou výši platu nebo mzdy, zdůvodnění potřeby zřízení funkce asistenta

⁸ PEŠATOVÁ, Ilona a Dana ŠVINGALOVÁ. *Úvod do speciálně pedagogické a sociální problematiky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, 125 s. ISBN 80-708-3985-6..

⁹ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0.

Str. 49

pedagoga, cíle, kterých chce ředitel školy zřízením této funkce ve škole dosáhnout, a náplň práce asistenta pedagoga.“

§ 8 odst. 6

„Ve třídách a studijních skupinách zřízených pro žáky s těžkým zdravotním postižením a ve třídách škol při psychiatrických léčebnách mohou zabezpečovat výchovně vzdělávací činnost souběžně 3 pedagogičtí pracovníci, z nichž alespoň 1 je asistent pedagoga.“¹⁰

Při zajišťování podpůrných služeb asistenta pedagoga mají zásadní význam školská poradenská zařízení. Jedná se o pedagogicko-psychologické poradny (PPP) sloužící běžné populaci žactva a speciálně-pedagogická centra (SPC) poskytující služby zdravotně postiženým. Jejich úloha spočívá v doporučení služby asistenta pedagoga, pokud je nezbytným předpokladem pro úspěšné vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Vyjádření školského poradenského zařízení je zásadním podkladem pro ředitele školy ve smyslu ustanovení § 16 odst. 9 školského zákona č.561/2004 Sb.

Forma podkladů pro zřízení pozice asistenta pedagoga ve školách není legislativně určena. Jedná se o záležitost školských poradenských zařízení, případně jejich zřizovatelů.

Školská poradenská zařízení využívají interní formuláře ke svým doporučením k integraci, ke stanovení IVP nebo ke zřízení funkce asistenta pedagoga ve třídě. V případě, že je pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami nezbytnou podmínkou přítomnost asistenta pedagoga ve škole, je tato skutečnost jednoznačně vymezena v doporučení školského poradenského zařízení.

V rejstříku škol a školských zařízení MŠMT je registrováno celkem 49 pedagogicko-psychologických poraden a 104 speciálně-pedagogických center. Nezbytné podklady pro zřízení funkce asistenta pedagoga jsou tedy v ČR celoplošně systémově zajišťovány.

Bez vyjádření školského poradenského zařízení nemůže ředitel školy žádost o souhlas se zřízením pozice asistenta pedagoga uplatňovat.¹¹

¹⁰ TEPLÁ, Marta. Asistent pedagoga: jak efektivně zavést pozici asistenta pedagoga ve školách. Praha: Verlag Dashöfer, 2015, 77 stran. ISBN 978-80-87963-15-9. Str. 22.

¹¹ Tamtéž, str. 25–26.

1.4 Charakteristika činnosti – pracovní náplň asistenta pedagoga

Pracovní náplň asistenta pedagoga je různorodá. Určuje ji vždy školské poradenské zařízení. Náplň práce asistenta pedagoga se řídí potřebami konkrétního žáka a situací ve třídě, ve které bude pracovat. Asistent pedagoga pracuje pod metodickým vedením pedagoga, který zodpovídá za průběh i výsledky vyučovacího procesu.

Konkrétní činnosti asistenta pedagoga jsou:

- pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti,
- individuální pomoc žákům při začleňování se a přizpůsobení se školnímu prostředí,
- pomoc při vzájemné komunikaci pedagogů a žáků a také žáků mezi sebou,
- individuální pomoc žákům při zprostředkování učební látky,
- pomoc při spolupráci a komunikaci s rodiči nebo zákonnými zástupci žáka,
- pomoc při vzájemném kontaktu komunit a etnik.¹²

„Asistent pedagoga je pedagogický pracovník a jeho činnost v týmu školy či školského zařízení je významná. Má své stálé místo ve sborovně, nahlíží do pedagogické dokumentace svěřených dětí/žáků/studentů, aktivně pracuje s případnými individuálními vzdělávacími plány těchto dětí/žáků/studentů, spoluúčastní se jejich průběžného i závěrečného hodnocení, účastní se třídních schůzek, pedagogických rad a dalších společných akcí školy či školského zařízení, dbá o svůj profesionální růst.“¹³

1.4.1 Příklad náplně práce asistenta pedagoga

Stanovení náplně práce asistenta pedagoga je v kompetenci ředitele školy. Ten po dohodě s třídním učitelem a na základě doporučení školského poradenského zařízení stanoví asistentovi pracovní náplň tak, aby odpovídala potřebám, k jejichž zajištění byla tato funkce zřízena.

¹² TEPLÁ, Marta. *Asistent pedagoga: jak efektivně zavést pozici asistenta pedagoga ve školách*. Praha: Verlag Dashöfer, 2015, 77 stran. ISBN 978-80-87963-15-9. Str. 45

¹³ Tamtéž, str. 48.

Asistent pedagoga:

- je přítomen ve třídě po celou dobu vyučování, nebo dle potřeby, kterou stanoví IVP,
- pomáhá žákovi s přípravou pomůcek,
- pomáhá žákovi s orientací po školní budově a při přesunech mimo školu,
- pracuje s konkrétním žákem a podle potřeby pracuje s ostatními dětmi ve třídě za přítomnosti učitele,
- na svou práci se připravuje v součinnosti s učitelem,
- komunikuje s rodiči,
- dbá o svůj profesionální růst.¹⁴

1.4.2 Základní pravidla pro práci asistenta pedagoga

Asistent pedagoga pracuje vždy podle pokynů konkrétního pedagoga, jedná se o týmovou práci. Přestože asistent pedagoga pracuje pod vedením učitele, neznamená to jeho pasivitu. Očekává se od něho kreativní přístup k zadaným úkolům, velká míra tolerance a empatie, zodpovědnost a vstřícnost.

Základní pravidla jsou:

- aktivně spolupracovat s učitelem, připravovat se na hodiny,
- poskytovat žákovi pomoc, ale nedělat jeho práci za něho,
- podporovat žáka v samostatnosti,
- podporovat žáka v komunikaci s ostatními, podněcovat ho ke komunikaci se spolužáky.

1.4.3 Činnosti asistenta pedagoga u žáků v základní škole speciální

Základní škola speciální je určena žákům se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, postižením více vadami a autismem. Z hlediska vzdělávání těchto žáků se jedná o nejnáročnější speciálně pedagogické činnosti. Původně byla profese asistenta pedagoga zaváděna právě pro tyto žáky. Ve třídě základní školy speciální souběžně působí až tři pedagogičtí pracovníci, z nichž nejméně jeden je asistent pedagoga.

¹⁴ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0. Str. 46.

Podíl činností asistenta pedagoga se týká veškerých školou praktikovaných akcí daných školním vzdělávacím programem, zejména předmětů speciálně pedagogické péče:

- podíl na využití prvků muzikoterapie,
- podíl na využití pobytu ve snoezelenu-multisenzorické místnosti,
- podíl na využití prvků augmentativní a alternativní komunikace,
- podíl na využití prvků míčkování,
- podíl na využití prvků bazální stimulace,
- podíl na používání didaktických a kompenzačních pomůcek,
- podíl na využití hydromasážních a perličkových koupelí,
- podíl na využití prvků canisterapie,
- podíl na využití prvků hippoterapie.¹⁵

¹⁵ TEPLÁ, Marta. Asistent pedagoga: jak efektivně zavést pozici asistenta pedagoga ve školách. Praha: Verlag Dashöfer, 2015, 77 stran. ISBN 978-80-87963-15-9. Str. 50.

2 ŽÁCI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

2.1 Definice pojmu žák se speciálními vzdělávacími potřebami

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami jsou žáci se zdravotním postižením – tělesným, zrakovým, sluchovým, mentálním, autismem, vadami řeči, souběžným postižením více vadami a specifickými poruchami učení nebo chování. Dále se jedná o žáky se zdravotním znevýhodněním – zdravotně oslabení, s dlouhodobým onemocněním a lehčími zdravotními poruchami vedoucími k poruchám učení a chování. Patří sem také žáci se sociálním znevýhodněním – žáci z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, žáci s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochranou výchovou, žáci v postavení azylantů a také sem patří žáci nadaní a mimořádně nadaní.¹⁶

V základní škole praktické se vzdělávají především žáci s lehkým mentálním postižením a autismem a v základní škole speciální se vzdělávají děti se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, autismem a souběžným postižením více vadami. Ve třídách rehabilitačních se mohou vzdělávat žáci s hlubokou mentální retardací.

2.2 Mentální retardace

Pojem mentální retardace vznikl z latinského mens – mysl, retardare – opožďovat, zaostávat. Samotný název vyjadřuje, že jde o výrazné opožďování, zaostávání duševního vývoje za vývojem tělesným. MR je termín používaný k označení vrozeného (v genové i negenové podobě) nebo časně získaného (do 18–24 měsíců věku) rozumového deficitu na základě poškození mozku (CNS). MR je postižením víceméně trvalého rázu (opožďení lze zmírnit, nikoli vyrovnat). MR je charakterizována snížením

¹⁶ PIPEKOVÁ, Jarmila. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010, 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0. Str. 13.

rozumových schopností na úroveň IQ nižší než 70, přestože se jedinci dostává adekvátního způsobu výchovy a podnětové stimulace.¹⁷

MR se může vyskytovat společně s jakoukoliv jinou tělesnou, smyslovou, řečovou, duševní poruchou, ale také bez ní. Prognóza MR závisí na jejím stupni, na prostředí ve kterém jedinec žije a na mnoha jiných faktorech. Zejména nepřiměřené rodinné prostředí může MR dále znevýhodňovat.¹⁸

MR je psychická porucha, při níž bývá narušeno hlavně myšlení. Také mohou být narušeny i jiné psychické funkce jako např. představivost, řeč, paměť, smyslové vnímání. Může být narušena i motorika. Narušení poznávacích procesů se projevuje i v chování a sociálním uplatnění. MR se může kombinovat s dalšími psychickými poruchami. MR znamená vážné narušení kognitivního vývoje od jeho počátku. Narušení kognitivního vývoje je způsobeno závažnými změnami v morfologii a fyziologii mozku. Tyto změny mohou být způsobeny celou řadou okolností a jen málokdy se podaří zpětně zjistit, čím byla MR způsobena. Pokud dojde k narušení kognitivního vývoje v pozdějším věku, nejedná se o MR, ale o demenci. Projevy MR jsou velmi různorodé, záleží na tom, čím byla MR způsobena a jaký má rozsah postižení. MR nelze ani extrémní péčí úplně odstranit, ale velice záleží na tom, jak je jedinec vychováván a v jakém žije prostředí.¹⁹

„Mentální retardace je pojem vztahující se k podprůměrnému obecně intelektuálnímu fungování osoby, které se stává zřejmým v průběhu vývoje a je spojeno s poruchami adaptačního chování. Poruchy adaptace jsou zřejmé z pomalého tempa dospívání, ze snížené schopnosti učit se a z nedostatečné sociální přizpůsobivosti.“²⁰

MR je mentální postižení charakterizované jako trvalé snížení rozumových schopností, jehož příčinou je organické poškození mozku. U jedinců mentálně

¹⁷ ŠVINGALOVÁ, Dana. *Úvod do psychopedie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 107 s. ISBN 80-708-3696-2. Str. 18.

¹⁸ ŠVINGALOVÁ, Dana. *Úvod do teorie a praxe psychopedie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006- ISBN 80-737-2042-6. Str. 20.

¹⁹ NÝVLTOVÁ, Václava. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. Vyd. 2., upr. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010, 240 s. ISBN 978-80-86723-85-3. Str. 123,124.

²⁰ SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3. Str. 110.

retardovaných dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování.²¹

2.2.1 Základní druhy mentální retardace

V odborné literatuře se často uvádějí tyto druhy mentální retardace:

- vrozená nebo časně získaná mentální retardace,
- získaná mentální retardace, tj. demence,
- sociálně podmíněná mentální retardace, tj. pseudooligofrenie.

Demence je získaným mentálním postižením. Jde o stav trvalý a nezvratný úbytek rozumových schopností na základě organického poškození mozku z různých příčin.²²

Pseudooligofrenie vzniká poškozením rozumového vývoje sociálními vlivy, zejména výchovnou zanedbaností. Jedná se o děti výchovně zanedbané, děti i dospělé se závažnými emočními poruchami nebo děti s vážným smyslovým postižením, které není-li včas rozpoznáno, může způsobit zpoždění psychického vývoje.²³

2.2.2 Klasifikace mentálního postižení

Klasifikace mentálního postižení podle ICDH-10 (Mezinárodní klasifikace nemocí, postižení a handicapů podle WHO, MKN-10, kategorie F70 – F79), kde je klasifikačním kritériem úroveň mentální kapacity, vyjádřená naměřenou hodnotou inteligenčního kvocientu (IQ):

- lehká mentální retardace (F70), IQ 50–69,
- středně těžká mentální retardace (F71), IQ 35–49,
- těžká mentální retardace (F72), IQ 20–34,
- hluboká mentální retardace (F73), IQ je nižší než 20,

²¹ PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8.. Str. 120.

²² ŠVINGALOVÁ, Dana. *Úvod do teorie a praxe psychopedie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006- ISBN 80-737-2042-6. Str. 28.

²³ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, 192 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X. Str. 25.

- jiná mentální retardace (F78),
- nespecifikovaná mentální retardace (F79).²⁴

2.3 Downův syndrom

Nejčastější variantou MR je Downův syndrom, který vzniká na podkladě chromozomální odchylky (trisomie 21. chromozomu). Tyto děti mají specifický tvar očních víček, malé ušní boltce, knoflíkovitý nos, velký, zbrázděný jazyk, příčnou opičí rýhu na dlani. Jsou menší postavy. MR bývá zpravidla na hranici lehčího až středně těžkého stupně. Tito jedinci bývají těžkopádní a ulpívaví, jsou ale přizpůsobiví a emocionálně dobře ladění. Také nemívají výkyvy v chování a prožívání. Učí se pomalu, ale dovedou své schopnosti využít. Bývají opožděni v oblasti jazykových a řečových dovedností.²⁵

Většinou po pubertě (někdy již okolo 10. roku) se jedinci s Downovým syndromem psychicky zhoršují (klesá IQ), nebo jejich psychický vývoj stagnuje. Tito jedinci nejsou schopni abstraktního myšlení, myšlení je těžkopádné, mají sníženou koncentraci pozornosti, paměť je mechanická, obtížně se orientují v čase. Obvykle se naučí poznávat čísla asi do 10, nebývají schopni početních úkonů, naučí se rozeznávat barvy, mají smysl pro rytmus a jednoduché melodie. Jedním z jejich nejvýraznějších osobnostních projevů je poddajnost a sklony k napodobování. Bývají dobře ladění, jsou neagresivní, klidní, milí a přítulní. Sociální adaptabilita je poměrně dobrá.²⁶

Osoby s Downovým syndromem často trpí různými specifickými komplikacemi zdravotního stavu:

- oslabená imunita, v důsledku toho zvýšená nemocnost – infekce horních cest dýchacích, záněty středouší,
- zažívací obtíže a vrozená vada gastrointestinálního traktu,
- urychlené stárnutí buněk, které je způsobené zvýšenou genovou dávkou,

²⁴ SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3. Str. 110.

²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Úvod do vývojové psychopatologie III.: vzdělávací handicap - postižení schopností nezbytných k učení*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 100 s. ISBN 80-708-3669-5. Str. 24.

²⁶ ŠVINGALOVÁ, Dana. *Úvod do psychopedie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 107 s. ISBN 80-708-3696-2. Str. 47.

- u jedné třetiny až poloviny jedinců s Downovým syndromem je prokázána vrozená vada srdce,
- častější vady pohybového aparátu,
- poruchy štítné žlázy,
- poruchy sluchu,
- poruchy zraku,
- cukrovka,
- psychiatrické poruchy v dospělosti,
- riziko vzniku nadváhy.²⁷

2.4 Autismus

Autismus vzniká jako důsledek organického poškození mozku. Hlavním příznakem autismu je porucha sociálního porozumění, komunikace a mezilidských vztahů, také je pro něj typické stereotypní chování.²⁸

„Autismus bývá někdy charakterizován jako uzavření se do sebe a ztráta spojení se skutečným.“²⁹

V současné době je autismus řazen mezi pervazivní vývojové poruchy. Tyto poruchy jsou charakterizovány zhoršeným vzájemným společenským kontaktem, poruchami chování, způsoby komunikace a omezeným, stereotypně se opakujícím repertoárem zájmů a aktivit.³⁰

Autistické děti nenavazují obvyklé vztahy s lidmi, nemají zájem o kontakt, nerozumí smyslu běžných sociálních situací. Vyskytuje se u nich opožděný vývoj řeči a nedovedou ji používat jako prostředek komunikace. Preference stereotypu se

²⁷ ŠVINGALOVÁ, Dana. *Úvod do teorie a praxe psychopedie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006- ISBN 80-737-2042-6. Str. 55-56.

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro sociální pracovníky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 100 s. ISBN 80-708-3730-6. Str. 37-38.

²⁹ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Aktuální otázky psychopedie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 1998, 81 s. ISBN 80-708-3272-X. Str. 53.

³⁰ VOCILKA, Miroslav. *Výchova a vzdělávání autistických dětí: pro učitele speciálních škol*. 1.vyd. Praha: Septima, 1994, 72 s. ISBN 80-858-0133-7. Str. 6.

projevuje potřebou udržovat určité rituály. Mívají sklony k agresivnímu chování. Chování autistických dětí je pro jejich okolí těžko srozumitelné.³¹

Často trpí i mentálním postižením. Mentální retardace postihuje 75 % autistických dětí. Pouze malá část, 5–20 % má inteligenci v mezích širší normy. Tato varianta je nazývána vysoce funkční autismus. Někteří autisté jsou jednostranně nadaní, mají např. výbornou mechanickou paměť nebo hudební talent.³²

Autisté obvykle nemají rádi volný čas, nejsou zvědaví a nepociťují touhu po poznávání nových zkušeností. Také jim chybí představivost, nedovedou při hrách napodobovat a velmi obtížně si hrají s ostatními dětmi.³³

Děti s autismem jsou velmi náročné na péči, vyžadují speciální a zvýšenou péči jak v rodině, tak i ve škole. Podpora asistenta pedagoga bývá nezbytná. Rozumové schopnosti těchto dětí jsou většinou v rámci normy, nebo dokonce nadprůměrné. Ve srovnání s vrstevníky jsou ale méně samostatné a méně adaptabilní. Některé projevy typické pro autismus bývají často okolím interpretovány jako drzost nebo schválnost. Chybí sociální vhled do situace. Nedostatek empatie je příčinou často se vyskytujících sociálně nepřiměřených reakcí. Chybí sociální takt. V nových a neznámých situacích mohou děti podlehnout panice a být obtížně zvladatelné. Komunikační handicap snižuje schopnost porozumět složitějším souvětím. Je nutné ověřovat si, zda dítě pokyny pochopilo. Děti s autismem mají potíže se soustředěním a často také trpí psychomotorickým neklidem.³⁴

Mezi obecné principy práce s dětmi s autismem patří předvídat situace, vizualizovat a strukturovat informace, vyvarovat se náhlých změn. Vzhledem k možné poruše adaptability je zapotřebí upravit prostředí, ve kterém bude dítě pracovat. Učení je navrženo tak, aby minimalizovalo problémy s chováním a vytvořilo se prostředí, které je pro dítě srozumitelné a v němž je úspěšné. Dítě musí mít jasnou představu o množství práce a o jejím ukončení, jinak je pro něj práce tíživá a únavná. Ve třídě je třeba s dítětem nacvičovat sociální a komunikační dovednosti. Důležitý je také nácvik

³¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro sociální pracovníky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 100 s. ISBN 80-708-3730-6. Str. 45.

³² Tamtéž, str. 40.

³³ VOCILKA, Miroslav. *Autismus a možnosti výchovné praxe: [pro učitele speciálních škol a vychovatele ústavů sociální péče pro mentálně postiženou mládež]*. 1. vyd. Praha: Septima, 1995, 82 s. ISBN 80-858-0158-2. Str. 18.

³⁴ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0. str. 68

sociálních schopností. Nelze spoléhat na jejich sociální instinkt, empatii nebo intuici. Samozřejmostí je také přizpůsobit se pracovnímu tempu dítěte s autismem. K motivaci dítěte je potřeba použít jeho oblíbenou činnost.³⁵

³⁵ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0. str. 69

3 VZDĚLÁVACÍ PROGRAM V ZŠ PRAKTICKÉ A ZŠ SPECIÁLNÍ

3.1 Specifické principy RVP ZV – LMP

Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP). Národní program vzdělávání rozpracovává cíle vzdělávání stanovené školským zákonem a vymezuje hlavní oblasti vzdělávání, obsahy vzdělávání a prostředky, které jsou nezbytné k dosahování těchto cílů. Pro jednotlivé obory vzdělání se vydávají rámcové vzdělávací programy, které vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání a jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP), které představují školní úroveň. Každá škola si vytváří ŠVP pro vzdělávání, pro nějž je vytvořen RVP, se kterým musí být v souladu a podle něhož se uskutečňuje vzdělávání na dané škole.

Příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením je součástí RVP ZV a představuje jeho modifikaci pro vzdělávání žáků s LMP:

- respektuje sníženou rozumovou schopnost žáků, jejich pracovní a fyzické možnosti a předpoklady,
- vymezuje podmínky pro speciální vzdělávání žáků s LMP,
- specifikuje úroveň klíčových kompetencí, kterou by měli žáci s LMP dosáhnout na konci základního vzdělávání,
- stanovuje cíle vzdělávání,
- vymezuje vzdělávací obsah,
- zařazuje průřezová témata jako součást základního vzdělávání,
- podporuje přípravu na profesní a společenské uplatnění,
- umožňuje uplatňování speciálně pedagogických metod, forem a prostředků vzdělávání a míru podpůrných opatření, s jejichž pomocí mohou žáci dosahovat výsledků, které odpovídají jejich maximálním možnostem,
- stanovuje základní vzdělávací úroveň, kterou musí škola respektovat ve svém školním vzdělávacím programu.

Vzdělávací proces se přizpůsobuje úrovni psychického a fyzického rozvoje žáků. Rámcový vzdělávací program musí odpovídat nejnovějším poznatkům pedagogiky a psychologie o účinných metodách a organizačním uspořádání vzdělávání přiměřeně věku a rozvoji vzdělávaného. RVP ZV – LMP může být upravován jak podle výše uvedených hledisek, tak podle potřeb společnosti a zkušeností s realizací školních vzdělávacích programů.³⁶

3.2 Cíle základního vzdělávání

Ve vzdělávání žáků s LMP je možné a žádoucí naplňovat stejné cíle, jaké jsou uvedeny v RVP ZV, ale za podmínek uplatňování přístupů, metod a forem odpovídajících osobnostním a vývojovým zvláštnostem žáků:

- umožnit žákům osvojit si strategii učení a motivovat je pro celoživotní učení,
- podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů,
- vést žáky k účinné a všestranné komunikaci,
- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat i respektovat práci i úspěchy vlastní i druhých,
- připravovat žáky na to, aby se projevovali jako svobodné, samostatné a zodpovědné osobnosti a uplatňovali svá práva a také naplňovali svoje povinnosti,
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v jednání a chování a v prožívání životních situací, rozvíjet citlivé vztahy k ostatním lidem, k přírodě i svému prostředí,
- učit žáky rozvíjet a chránit duševní, fyzické a sociální zdraví a být za ně zodpovědný,
- učit žáky, jak žít společně s ostatními lidmi, vést je k toleranci a ohleduplnosti,

³⁶ *Národní ústav pro vzdělávání*. [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/138>.

- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet své schopnosti, ale i reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své vlastní životní a profesní orientaci.³⁷

3.3 Specifické principy RVP ZŠS

Vzdělávání žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, žáků se souběžným postižením, s více vadami a autismem se zpravidla realizuje v základních školách speciálních. Základní školy speciální se odlišují od běžných základních škol jak organizačními formami vzdělávání, tak i obsahem výuky. Vzdělávání je přizpůsobeno žákům se sníženou úrovní rozumových schopností, psychických zvláštností, nedostatečnou úrovní koncentrace pozornosti a nízkou úrovní rozvoje volných vlastností. Rozvíjí jejich schopnosti a usnadňuje jim vstup do dalšího vzdělávání a praktického života. Vzdělávání na základních školách speciálních se realizuje podle školních vzdělávacích programů (ŠVP), které jsou vytvářeny a případně měněny v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro obor vzdělání základní škola speciální (RVP ZŠS).

RVP ZŠS:

- navazuje svým pojetím na přílohu ZV – LMP, která upravuje vzdělávání žáků s LMP,
- respektuje opoždění psychomotorického vývoje žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, jejich pracovní a fyzické možnosti a předpoklady,
- vymezuje podmínky pro speciální vzdělávání žáků s různým stupněm mentálního postižení,
- umožňuje využití podpůrných opatření zohledňujících speciální vzdělávací potřeby žáků a ti mohou s jejich pomocí dosahovat výsledků, které odpovídají jejich maximálním možnostem,
- umožňuje upravit vyučovací hodiny podle potřeb žáků, hodiny lze dělit na více jednotek,

³⁷ *Národní ústav pro vzdělávání*. [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/138>.

- stanovuje cíle vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením, těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami,
- specifikuje úroveň klíčových kompetencí,
- vymezuje vzdělávací obsah, výstupy a učivo na úrovni, kterou by si žáci měli osvojit v průběhu základního vzdělávání,
- zařazuje průřezová témata jako součást základního vzdělávání,
- podporuje přípravu na společenské uplatnění,
- stanovuje základní vzdělávací úroveň, kterou musí škola respektovat ve svém školním vzdělávacím programu.³⁸

Vzdělávací proces se přizpůsobuje úrovni psychického a fyzického rozvoje žáků s těžkým zdravotním postižením. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání žáků v ZŠ speciální je otevřený dokument, který může být upravován podle potřeb a zkušeností s realizací školních vzdělávacích programů.

RVP ZŠS obsahuje dva díly, které jsou zpracovány dle stupně mentálního postižení žáků a jsou vzájemně plně přístupné:

Díl I – Vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením.

Díl II – Vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami.³⁹

3.3.1 Cíle vzdělávání

Vzhledem k opožděnému psychomotorickému vývoji a vzhledem k výraznému snížení rozumových schopností jsou cíle vzdělávání přizpůsobeny možnostem žáků.

Cíle vzdělávání:

- vést žáky k všestranné komunikaci,
- pomoc žákům, aby poznávali své schopnosti a možnosti a využívali je v pracovním a osobním životě,
- motivovat žáky k učení a umožnit jim osvojit si strategii učení,
- podněcovat žáky k řešení problémů a podněcovat je k myšlení na podkladě názoru,

³⁸ *Národní ústav pro vzdělávání*. [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/134>.

³⁹ Tamtéž.

- rozvíjet u žáků schopnost spolupráce a respektování práce a úspěchů vlastních i druhých,
- připravit žáky k tomu, aby si uvědomovali svá práva a naplňovali své povinnosti,
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city a vhodné projevy v jednání i chování,
- učit žáky chránit zdraví své i zdraví jiných,
- vést žáky k ohleduplnosti a naučit je žít s ostatními lidmi.⁴⁰

⁴⁰ *Národní ústav pro vzdělávání*. [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/134>.

4 SROVNÁNÍ FUNKCE ASISTENTA PEDAGOGA A OSOBNÍHO ASISTENTA

Asistent pedagoga je pedagogický pracovník a jeho pracovní povinnosti vycházejí ze školského zákona a zákona o pedagogických pracovnících. Je zaměstnancem mateřské, základní nebo střední školy a působí ve třídách, ve kterých se vzdělávají žáci se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhodněním. Spolupracuje s učitelem na přímé výchovné a vzdělávací činnosti, zprostředkovává komunikaci mezi učitelem a rodiči žáků, podporuje žáky při přípravě na výuku a žákům se zdravotním postižením pomáhá při sebeobsluze. Ředitel školy rozhoduje o tom, jestli bude mít asistent v náplni přímou pedagogickou činnost, nebo také činnost nepřímou (příprava na výuku). Asistent pedagoga je ve třídě dalším pedagogickým pracovníkem a pomáhá zajišťovat plynulý chod výuky.

„Služby osobní asistence v typické podobě jsou služby vymezené a řízené uživatelem. Osobní asistence je často vnímána pouze nebo převážně jako služba pro osoby s postižením fyzickým, které potřebují pomoc při každodenních aktivitách, jako je příprava jídla nebo osobní hygiena.“⁴¹

Osobní asistence využívají také lidé s mentálním postižením. Osobní asistent v tomto případě pomáhá kompenzovat závažné nedostatky psychiky. Práce osobního asistenta mentálně postiženého jedince je mimořádně náročná a vyžaduje velkou osobní odpovědnost.

„Osobní asistence je uznávaná jako typ sociální služby, která podporuje sociální začleňování skupin obyvatelstva, jejichž schopnosti jsou sníženy např. v oblastech osobní péče, využívání veřejných míst, péče o domácnost, kontaktu s rodinou a širší společností a má dodržovat standardy kvality sociálních služeb.“⁴²

Tato sociální služba poskytuje prvky obligatorní (závazné, povinné): pomoc při hygieně, při stravování, sebeobsluze a fakultativní (nezávazné, nepovinné): např. poskytnutí informace. Poskytnutí služby není časově ani místně ohraničeno.

⁴¹ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Aktuální otázky psychopedie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 1998, 81 s. ISBN 80-708-3272-X. Str. 68.

⁴² PEŠATOVÁ, Ilona a Dana ŠVINGALOVÁ. *Úvod do speciálně pedagogické a sociální problematiky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, 125 s. ISBN 80-708-3985-6. Str. 100.

Cílem osobní asistence je pomoci zvládat v domácím prostředí prostřednictvím osobního asistenta ty úkony, které by člověk vykonával sám, kdyby toho byl schopen. Jde o pomoc při saturaci jeho potřeb biologických a společenských. Jedná se např. o doprovod na společenské a kulturní akce, pomoc při výkonu povolání, pomoc při obstarávání domácnosti, doprovod na nákupy, pomoc s osobní hygienou, procházky, styk s úřady.

Osobní asistence je jednou z forem sociální služby, která eliminuje sociální izolaci a vede k zachování integrity osobnosti.

Vztah mezi osobním asistentem a klientem by měl být na partnerské úrovni.

Cílovou skupinu tvoří lidé, kteří nutně potřebují k životu pomoc druhé osoby. Například z důvodů nemoci, stáří, zdravotního postižení.⁴³

Ve školním prostředí není osobní asistent zaměstnancem školy, bývá zaměstnán třeba neziskovou organizací nebo rodiči žáka, který potřebuje služby osobního asistenta ve škole. Pracuje pouze s jedním konkrétním žákem. Pedagogický asistent pracuje v několika třídách se širším spektrem žáků.

Osobní asistence je cesta k důstojné existenci, kdy může jedinec i s těžkým postižením studovat, pracovat a uplatnit tak své schopnosti.

4.1 Typy osobní asistence

Sebeurčující osobní asistence

Tento typ osobní asistence nevyžaduje žádné odborné školení asistentů. Jestliže je potřebné jakékoliv školení přesahující základní (všeobecné) vzdělání, jedná se o řízenou osobní asistenci. Klient musí být schopen sám se podílet na sebeurčující osobní asistenci. Musí být schopen si sám vyškolit osobního asistenta a vést a organizovat jeho práci. Pokud toho není schopen, musí být o něho postaráno řízenou osobní asistencí.

Řízená osobní asistence

⁴³ PEŠATOVÁ, Ilona a Dana ŠVINGALOVÁ. *Úvod do speciálně pedagogické a sociální problematiky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, 125 s. ISBN 80-708-3985-6. Str. 100-101.

Tato osobní asistence obvykle vyžaduje odbornou přípravu osobních asistentů. Týká se osob, které potřebují specializovanou pomoc. Klient si v tomto případě neškolí své osobní asistenty sám a neorganizuje jejich práci. Řízenou osobní asistenci využívají osoby s mentálním nebo psychickým postižením a tyto osoby nedovedou z podstaty svého postižení práci osobního asistenta řídit⁴⁴

4.2 Vhodné a nevhodné motivace pro práci osobních asistentů

Tyto motivace jsou rozděleny podle charakteru osoby, která vykonává profesi osobního asistenta.

Nevhodná motivace k výkonu osobní asistence:

- a) Typ pečovatelský se chová ke klientovi jako ke zcela nemohoucímu, říká mu, jak se má chovat a co má dělat. Dochází k újmě na klientově psychice a asistent vyřazuje z činnosti ty tělesné schopnosti, které je klient schopen využívat.
- b) Typ ochranný se snaží uchránit klienta takřka od všeho. Myslí si, že venku je nepřátelský svět. Tito asistenti většinou prožili nějakou velmi negativní životní zkušenost, která je poznamenala.
- c) Typ postižený svojí profesí, neschopný se přeorientovat na jinou skupinu obyvatelstva. Do této skupiny spadají většinou staří asistenti, často jde o bývalé pedagogické pracovníky, kteří se nedokážou přeorientovat na dospělé lidi. Tito asistenti se pak ke svým klientům chovají jako k malým dětem.
- d) Typ řešící si své osobní neúspěchy a nízké sebevědomí. Takový člověk bývá nejistý sám sebou, roztěkaný a jeho nízké sebevědomí se odráží v chování ke klientovi. Asistent si na svém klientovi léčí své komplexy méněcennosti.
- e) Typ hledající mezi klienty svého partnera. Tato otázka je velice choulostivá, protože pokud dojde k navázání vážného partnerského vztahu mezi klientem a asistentem a tento vztah je později ze strany osobního asistenta přerušen, mohou vzniknout klientovi vážná traumata. Protože mladý klient touží po lásce jako každý jiný člověk a často ji neúspěšně hledá celé dlouhé roky.

⁴⁴ PEŠATOVÁ, Ilona a Dana ŠVINGALOVÁ. *Úvod do speciálně pedagogické a sociální problematiky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, 125 s. ISBN 80-708-3985-6. Str. 101.

- f) Typ hledající sebeuplatnění. Jedná se o kombinaci typu ochranného, pečovatelského a typu řešícího si své osobní neúspěchy a nízké sebevědomí. Kumulace těchto typů je opravdu velmi riziková. Bohužel tento typ lidí se nejvíce snaží uplatnit na poli osobní asistence.

Vhodná motivace k výkonu osobní asistence.

Vhodnou motivací je především seriózní zájem pomáhat jiným lidem, a to z důvodu pomoci samotné. Tyto motivace mohou vyplývat z křesťanského přesvědčení. Nesmí ovšem docházet k násilnému přesvědčování klienta o správnosti asistentovy víry.

Osobní asistent by měl být citlivý a vnímavý, lidsky laskavý a hluboce mravný. Měl by se dokázat rozhodovat v zájmu klienta i tehdy, když je to pro něho náročné a obtížné. Asistent by měl být plně vyváženou osobností, která ví, co chce. Je to nejen pomocník, průvodce životem, ale také blízký člověk svého klienta.

Všichni osobní asistenti by měli dvakrát ročně projít supervizí a snažit se o konzultaci problémů souvisejících s prací osobního asistenta.⁴⁵

4.3 Legislativa vymezující práci osobního asistenta

Lidé se zdravotním postižením mají díky osobní asistenci možnost, žít jako ostatní: bydlet v bytě a nikoliv v ústavním zařízení, pracovat, mít rodinu, vzdělávat se a navštěvovat kulturní akce.

Služby osobní asistence jsou vymezeny v zákoně č. 108/2006 Sb.:

§ 39

“(1) Osobní asistence je terénní služba poskytovaná osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Služba se poskytuje bez časového omezení, v přirozeném sociálním prostředí osob a při činnostech, které osoba potřebuje.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje zejména tyto základní činnosti:

a) pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,

⁴⁵ PEŠATOVÁ, Ilona a Dana ŠVINGALOVÁ. *Úvod do speciálně pedagogické a sociální problematiky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, 125 s. ISBN 80-708-3985-6. Str. 101–102

- b) pomoc při osobní hygieně,*
- c) pomoc při zajištění stravy,*
- d) pomoc při zajištění chodu domácnosti,*
- e) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- f) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- g) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.*

a ve vyhlášce MPSV č. 505/2006 Sb.

§ 5

(1) Základní činnosti při poskytování osobní asistence se zajišťují v rozsahu těchto úkonů:

- a) pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu:*
 - 1. pomoc a podpora při podávání jídla a pití,*
 - 2. pomoc při oblékání a svlékání, včetně speciálních pomůcek,*
 - 3. pomoc při prostorové orientaci, samostatném pohybu ve vnitřním i vnějším prostoru,*
 - 4. pomoc při přesunu na lůžko nebo vozík,*
- b) pomoc při osobní hygieně:*
 - 1. pomoc při úkonech osobní hygieny,*
 - 2. pomoc při použití WC,*
- c) pomoc při zajištění stravy:*

pomoc při přípravě jídla a pití,
- d) pomoc při zajištění chodu domácnosti:*
 - 1. pomoc s úklidem a údržbou domácnosti a osobních věcí,*
 - 2. nákupy a běžné pochůzky,*
- e) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:*
 - 1. pomoc a podpora rodině v péči o dítě,*
 - 2. pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob,*

3. *pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností,*
- f) *zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:
doprovázení do školy, školského zařízení, zaměstnání, k lékaři, na zájmové a volnočasové aktivity, na úřady a instituce a zpět,*
- g) *pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:*
 1. *pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů,*
 2. *pomoc při vyřizování běžných záležitostí.*

(2) Maximální výše úhrady za poskytování osobní asistence činí 100 Kč za hodinu, podle skutečně spotřebovaného času nezbytného k zajištění úkonu. “⁴⁶

Požadavky na odbornost osobního asistenta jsou závislé na tom, komu bude služba poskytována, kdo bude osobního asistenta zaměstnávat a o jaký druh osobní asistence půjde. Pokud bude příjemcem služby dospělý člověk, který je schopen asistenta v jeho činnosti zaškolit, zároveň ho sám řídit a sám si ho zaplatit z příspěvku na péči, není v podstatě potřeba žádná předchozí odborná kvalifikace.

V případě, že bude osobní asistent pečovat o klienta, který není schopen řídit a určovat jeho práci, nebo bude vykonávat nějaké specifické činnosti, k jejichž zvládnutí je třeba odborných znalostí a dovedností, je nezbytné, aby asistent získal potřebnou kvalifikaci. To platí i v případě, že asistenta zaměstná poskytovatel sociálních služeb.

Kvalifikační předpoklady pro osobní asistenty určuje také zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tyto kvalifikační předpoklady jsou minimálně střední vzdělání (stačí výuční list, maturita není nutná), kurz osobního asistenta akreditovaný MPSV.⁴⁷

Většina poskytovatelů služeb osobní asistence má v souladu se standardy kvality sociálních služeb zformulován etický kodex osobního asistenta. Při tvorbě kodexu

⁴⁶ Asociace pro osobní asistenci. [online]. [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.apoa.cz/index.php/o-osobni-asistenci/zakladni-udaje/zakladni-udaje-2>

⁴⁷ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0. Str. 30

vycházejí poskytovatelé často z textu *Etického kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR*.

Obecné etické principy jsou:

Respektování práva na jedinečnost každého člověka – pracovník respektuje důstojnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, mateřský jazyk, věk, pohlaví, barvu pleti, ekonomickou situaci nebo náboženské a politické přesvědčení.

Respektování práva na sebeurčení – pracovník respektuje a podporuje potřeby a práva člověka svobodně a samostatně se rozhodovat a vybírat mezi možnostmi v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva u druhých lidí.

Podporování práva na participaci a seberealizaci – pracovník podporuje zapojení člověka na dění v užší a širší komunitě a pomáhá klientovi hledat možnosti jeho seberealizace.⁴⁸

4.4 Úskalí práce asistenta pedagoga

Úskalí práce asistenta pedagoga jsou srovnatelná s úskalími práce osobního asistenta, zvláště když oba pracují ve školním prostředí. Problémy a nedorozumění mohou vyplývat z komunikace s žákem, jeho rodiči, s učiteli a ostatními zaměstnanci školy. Jedná se o velké množství interakcí, které skrývají nebezpečí vzniku konfliktů. Chyby dělají jak učitelé, tak i osobní a pedagogičtí asistenti.

Ve vztahu asistenta a žáka vzniká celá řada prohřešků.

K těm nejčastějším patří:

- asistent si nevyjasní hned na začátku s dítětem vzájemný vztah, neurčí mantinely a pravidla, to může později vést ke ztrátě autority, nevhodný je také příliš kamarádský vztah nebo příliš autoritativní přístup, některé děti pokládají mírnost za slabost a pokusí se ji využít;
- neúspěch dítěte pokládají za své selhání, kladou na děti nepřiměřené nároky a tím je přetěžují, nebo naopak dělají jejich úkoly za ně, napovídají a snaží se, aby dítě za každou cenu uspělo;

⁴⁸ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0. Str. 31–32

- nedají dítěti příležitost zvládnout běžné úkony samostatně a dělají vše za ně, brání tím rozvoji jeho samostatnosti;
- mluví a rozhodují za dítě, nedají mu prostor, aby se samo vyjádřilo;
- příliš se na dítě fixují, nebo dovolí, aby se dítě fixovalo na ně.

Vztah asistenta a učitele by měl být co nejlepší, protože ovlivňuje kvalitu práce a atmosféru ve třídě.

Nejčastější chyby, jichž se dopouštějí učitelé:

- asistent není při nástupu do školy představen pedagogickému sboru;
- učitel nepředstaví asistenta všem dětem a nevysvětlí jim důvod jeho přítomnosti ve třídě;
- neujasní si hned na začátku vzájemné postavení a svoje role, nestanoví si jasná pravidla spolupráce a nerozdělí si kompetence;
- vážne komunikace, učitel neinformuje asistenta o obsahu nejbližších hodin, nesdělí mu, jaké bude potřebovat pomůcky, není seznámen s IVP;
- učitel převede svoji zodpovědnost za vzdělávání žáka na asistenta;
- učitel nechává asistenta ve třídě samotného, aby pracoval s celou třídou za něho.

Některé chyby, kterých se dopouštějí i asistenti:

- asistent se příliš prosazuje, mluví do obsahu hodin, kritizuje metody práce, zasahuje do kompetencí učitele;
 - asistent je pasivní a nevyvíjí žádnou vlastní iniciativu, nezajímá se o obsah IVP a nepracuje s ním;
 - nepřipravuje se na hodiny;
 - je nespolehlivý;
- kritizuje práci učitele před žákem nebo jeho rodiči.⁴⁹

Velký význam pro kvalitu vztahu asistenta s dětmi ve třídě má jeho vztah s učitelem. Děti jsou vnímavé k projevům averze, podceňování a přehlížení. Pokud

⁴⁹ UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0. Str. 52-53

asistent s učitelem nespolupracuje, nedává mu prostor, kritizuje jeho práci a vytýká mu nedostatky před dětmi, nemůže očekávat, že děti budou asistenta respektovat.

Mezi další úskalí práce asistenta pedagoga patří jev, který se nazývá syndrom vyhoření. Tento jev je typický citovým a mentálním vyčerpáním a často je důsledkem dlouhodobého stresu. Projevuje se v psychickém prožívání, ve vztazích i v tělesné rovině. Jeho součástí jsou pochybnosti o smyslu práce. Nejčastěji se s tímto jevem setkávají lidé, kteří pracují s jinými lidmi.

„Syndrom vyhoření je důsledkem dlouhodobě působícího (chronického) pracovního stresu, který je zvládán maladaptivně. Vyskytuje se zvláště u profesí, obsahujících jako podstatnou složku pracovní náplně práci s lidmi, na jejichž hodnocení jsou závislé (nebo je pro ně důležité), a tlak na kvalitu i kvantitu výkonu. Jedná se o závažný medicínský problém, který významně ovlivňuje zdraví a kvalitu života osob, u nichž se vyskytuje.⁵⁰

Fáze vývoje syndromu vyhoření jsou v odborných zdrojích popisovány různě. Tyto fáze lze popsat následujícím způsobem:

Fáze nadšení – pracovník je angažovaný, má vysoké ideály, kterým se snaží dostat i za cenu chronického pracovního přetěžování.

Fáze frustrace – pracovník se cítí zklamán, výsledky práce neodpovídají původní představě.

Fáze apatie a stagnace – jedinec polevuje ve své pracovní aktivitě i v nadšení pro práci.

Fáze celkového vyčerpání – dostávají se potíže v oblasti sociální, tělesné a psychické a přetrvávají i po snaze o regeneraci sil.

Syndrom vyhoření se vyvíjí v jednotlivých fázích, plíživě, často i mnoho let.⁵¹

Mezi hlavní **symptomy stresu** u pedagogických pracovníků patří pocit vyčerpání, frustrace z nedosažení výkonu, snížení kontaktu mimo školu, podrážděnost a přání opustit školu.

Specifickou skupinu mezi pedagogickými pracovníky tvoří speciální pedagogové. Nároky, které vyplývají z profese speciálního pedagoga, jsou

⁵⁰ ŠVINGALOVÁ, Dana. *Stres a "vyhoření" u profesionálů pracujících s lidmi*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, 82 s. ISBN 80-737-2105-8. str. 49

⁵¹ Tamtéž, s. 50.

determinovány specifikou problémů osob, s nimiž se speciální pedagog ve své praxi setkává.

Jde o osoby:

- s poruchami chování;
- s poruchami osobnosti;
- s různým druhem psychických poruch a nemocí;
- s různými druhy závislostí;
- tělesně postižené;
- mentálně postižené;
- s poruchou komunikačních schopností;
- zrakově postižené;
- sluchově postižené;
- s kombinovanými vadami;
- chronicky, dlouhodobě či vážně nemocné;
- s autismem;
- s ADHD, ADD;
- se specifickými poruchami učení;
- z různých rizikových skupin;
- psychicky nebo fyzicky týrané nebo zanedbávané.⁵²

⁵² ŠVINGALOVÁ, Dana. *Stres a "vyhoření" u profesionálů pracujících s lidmi*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, 82 s. ISBN 80-737-2105-8 str.67

PRAKTICKÁ ČÁST

5 ROLE ASISTENTA PEDAGOGA NA ZŠ PRAKTICKÉ A ZŠ SPECIÁLNÍ NA MĚLNÍKU

5.1 Cíl výzkumu, dílčí cíle výzkumu a stanovení hypotéz

Cílem bakalářské práce je zmapovat roli asistenta pedagoga na ZŠ praktické a ZŠ speciální na Mělníku a zhodnotit jeho přínos v edukačním procesu.

Dílčí cíle výzkumu:

- 1) Zjistit spokojenost rodičů s činností asistenta pedagoga.
- 2) Zjistit, jak vnímá třídní učitel přítomnost asistenta pedagoga ve třídě.
- 3) Popsat práci asistenta pedagoga u třech žáků s různým typem postižení ve třídě praktické a třídě speciální, kazuistiky žáků.

Stanovené hypotézy:

- 1) Třídní učitel vnímá přítomnost asistenta pedagoga ve své třídě jako přínos a hodnotí jeho přítomnost a práci kladně.
- 2) Rodiče žáků jsou spokojeni s prací asistenta pedagoga.

5.2 Metodologie výzkumu

Pro výzkum byla použita kvalitativní metoda šetření, metoda pozorování, rozhovor a obsahová analýza dokumentů. Rozhovor byl veden s třídními učiteli, s asistenty pedagoga a s rodiči a prarodiči žáků. Se dvěma maminkami a jednou babičkou bylo hovořeno osobně a byl zjišťován jejich názor na práci asistenta s jejich dítětem a dítětem svěřeným do péče. Pozorování žáků probíhalo při výuce, o přestávkách, ve školní družině, v tělocvičně, ve školní jídelně, na školních akcích. Ve škole jsme měli možnost vidět canisterapii, bazální stimulaci a muzikohraní. Se žáky, které zmiňujeme v této práci, jsme měli možnost osobně pracovat. Na základě

pozorování jsme vytvořili kazuistiky těchto žáků. Jedná se o dva žáky třídy praktické a jednoho žáka třídy speciální (rehabilitační).

Pro zjištění toho, jak vnímá třídní učitel přítomnost asistenta pedagoga ve své třídě, byl vytvořen dotazník, který obsahoval deset otázek, některé uzavřené a některé otevřené. Část dotazníků byla předána osobně a část byla rozeslána prostřednictvím emailu. Celkem bylo rozdáno 30 dotazníků, vráceno jich bylo 21. Návratnost je tedy 70%.

5.3 Charakteristika výzkumného prostředí

Samotný výzkum byl prováděn na ZŠ praktické a ZŠ speciální na Mělníku. Jedná se o příspěvkovou organizaci a zřizovatelem je město Mělník.

Je určena pro žáky se zdravotním postižením. Její součástí jsou třídy základní školy praktické pro žáky s lehkým mentálním postižením a třídy základní školy speciální včetně třídy, která vzdělává žáky se středně těžkým, těžkým mentálním postižením a vícečetným postižením. Od školního roku 2015/2016 je zřízen přípravný stupeň základní školy speciální, který je určen pro děti se středně těžkým, těžkým stupněm mentálního postižení, postižením více vadami a autismem. V současné době škola vzdělává 89 žáků.

Nedílnou součástí školy je i přípravná třída základní školy, která má dlouhou tradici, je určena pro předškolní děti a děti s odkladem školní docházky.

Škola sídlí ve dvou budovách – v ulici J. Seiferta 179, kde je ředitelství školy a 4 třídy základní školy praktické a v ulici Cukrovarské 2068/9, kde jsou 4 třídy základní školy speciální, přípravný stupeň základní školy speciální, přípravná třída základní školy a také jedna třída základní školy praktické – I. (1. a 2. ročník).

6 KAZUISTIKY

6.1 Kazuistika č. 1

Jméno: Petr (jméno bylo změněno)

Věk: 7 let

Ročník: První (třída praktická)

Diagnóza: PAS, středně funkční autismus, nerozvinutá řeč při opožděném, nerovnoměrném psychomotorickém vývoji – v neverbální sféře orientačně v pásmu LMP.

Žák je vzděláván dle: IVP na doporučení PPP Středočeského kraje – pobočka Mělník, ve všech předmětech, 632/2007 ŠVP pro ZV, vypracované dle RVP pro ZV s přílohou pro žáky s LMP od 31. 8. 2007. Předměty, jejichž výuka je realizována podle individuálního vzdělávacího plánu: Český jazyk, Prvouka, Matematika, Hudební výchova, Tělesná výchova, Pracovní činnosti, Výtvarná výchova.

Rodinná anamnéza: Petr pochází z úplné rodiny, kde fungují oba rodiče. Otec je podnikatel a matka je na rodičovské dovolené. V rodině je mladší sestra a starší bratr. Vztahy v rodině jsou dobré, na výchově se podílejí oba rodiče, vypomáhají i prarodiče z matčiny strany.

Osobní anamnéza: Průběh gravidity nevykazoval žádné anomálie. Porod byl bezproblémový. Autistické rysy byly chlapci diagnostikovány ve věku 5 let. Psychomotorický vývoj a vývoj řeči byl zpomalený a vykazoval nesrovnalosti, dle praktické lékařky se nejednalo o žádnou chorobu.

Školní anamnéza: Chlapec navštěvoval od září 2013 běžnou MŠ v místě bydliště. Rodičům byla v PPP doporučena speciální MŠ, ale oni tuto nabídku zamítli. Ředitelka MŠ požádala o přidělení asistenta. Jako asistentka byla vybrána studentka VOŠ pedagogické, která se s rodinou osobně znala. Do rodiny docházela ještě před nástupem do MŠ a společně s matkou připravovala Petra na vstup do MŠ. Zabývaly se především komunikací s chlapcem, který nekomunikoval, a to ani s rodinou.

Do ZŠ speciální nastoupil Petr v září 2015. Rodiče kontaktovali třídní učitelku ještě před nástupem chlapce do školy a ta ho několikrát navštívila v jeho domácím prostředí. Petr komunikuje dle komunikačního systému VOKS (výměnný obrázkový

komunikační systém). Komunikační symboly mohou být různé, piktogramy nebo reálné fotografie. Část komunikačních symbolů vypracovali rodiče Petra a část jich připravila třídní učitelka. Na liště vedle své lavice má chlapec sestavený denní plán, který naplňuje a následně ho kontroluje. Pokud potřebuje něco sdělit, komunikuje prostřednictvím této pomůcky. Většinou si řekne pouze o základní potřeby jako je pití nebo WC. Petr zatím vydrží pracovat jen několik minut a je motivován odměnou (lentilky, tablet). Pracovní a výtvarné činnosti (lepení, stříhání, modelování, práce s drobným materiálem, práce se stavebnicí) zatím odmítá. Někdy maluje s paní asistentkou štetcem a vodovými barvami. Některé vědomosti lze ověřit pomocí výukových her na tabletu (chlapec vyniká nad své spolužáky). Rozlišuje a třídí předměty podle vlastností, zvuků, barev, tvarů. Poznává písmena i slova a přiřazuje je k obrázkům. S drobnými chybami je schopen z písmen skládat slova. Poznává čísla, přiřazuje číslo k počtu a naopak. Poznává zvířata, hudební nástroje, ovoce a zeleninu.

Přítomnost dětí ho nevyvádí z míry, nevšímá si jich a nezapojuje se do her s nimi. Nevnímá potřebu kolektivu. Po třídě někdy pobíhá, nevydrží sedět v lavici. Ostatní děti tím rozptyluje a ruší. Školní družinu nenavštěvuje, rodiče si ho odvádějí po vyučování rovnou ze třídy, ve škole neobědvá.

Jemná motorika: Tužku drží dobře, zápěstí má volné, píše tiskací písmena, písmo je neúhledné, píše perem nebo fixem, umí napsat čísla do tří, nůžky neumí používat.

Hrubá motorika: Pohyb mu nečiní potíže, při chůzi po schodech střídá nohy, v tělocvičně někdy s pomocí asistentky cvičí, někdy ale cvičit odmítá. Přejde lavičku, zvládá běh, hází míč.

Komunikace: Reaguje na své jméno, reaguje na slovní pokyny: „Dej mi...“, „Sedni si...“, „Nesahej...“, rozumí pokynům a většinou na ně správně reaguje, pokud něco nechce dělat, umí to dát důrazně najevo, začne pískat.

Sociální chování: Ve škole si zvykl, cítí se dobře, má kladný vztah k paní učitelce i asistentce, často je objímá. Ostatní děti pozoruje, ale do hry se nezapojí. Je milý, převážně pozitivně naladěný.

Sebeobsluha: V sebeobsluze je pasivní, neoblékne se ani se neobuje. Sám se nasvačí, pije z lahvičky s brčkem. Na WC se obslouží sám, ale asistentka ho musí obléknout a upravit. Mytí rukou zvládne, neutře si je.

Spolupráce s asistentkou: Samostatně nepracuje, pouze pod dohledem učitelky nebo asistentky, při práci vždy vyžaduje něčí přítomnost. Na WC nechodí samostatně, ale s doprovodem. Na hodiny tělesné výchovy ho musí paní asistentka převléknout a přezout. Věci z aktovky si sám na lavici nepřipraví a zpět do tašky neuloží. Pracuje s paní asistentkou dle pokynů třídní učitelky. Dle matky je spolupráce s paní asistentkou v pořádku. Petr projevuje své paní asistentce sympatie, objímá ji, bere ji za ruku, dobře si na ni zvykl. Rodina má zkušenost s asistencí již z MŠ. Bez asistence by chlapec ve škole nemohl pracovat.

6.2 Kazuistika č. 2

Jméno: Aleš (jméno bylo změněno)

Věk: 18 let

Ročník: Desátý (třída speciální rehabilitační)

Diagnóza: Downův syndrom, hluboké mentální postižení, zdravotní znevýhodnění.

Žák je vzděláván dle: 400/2010 ŠVP pro ZV, vypracovaný dle RVP ZŠS s přílohou pro žáky s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami, od 31. 8. 2010.

Rodinná anamnéza: Chlapec žije pouze se svojí babičkou, matka se o něj nestará, navštěvuje ho 2x měsíčně, otec zemřel. Rodinné prostředí je nepodnětné.

Osobní anamnéza: Podrobnosti o průběhu gravidity a porodu nejsou známy, matku nelze kontaktovat.

Školní anamnéza: Do MŠ nechodil. ZŠ speciální na Mělníku navštěvoval v roce 2006 a 2007, v roce 2008 a 2009 navštěvoval ZŠ speciální v Třebíči, od roku 2010 až po současnost opět navštěvuje ZŠ speciální na Mělníku. Do školy dojíždí pravidelně, doma zůstává, pouze pokud prodělává střevní virózy nebo jiná onemocnění. Spolupráce s babičkou je v současné době dobrá, chlapec dojíždí do školy s Maltézskou pomocí v doprovodu pedagogického asistenta, který má 2x denně kontakt s jeho babičkou a lze tedy dobře komunikovat a informovat rodinu o aktuální situaci.

Jemná motorika: Tužku drží v dlani, figurální kresba na úrovni čmáranice. Dokáže skládat stavebnice typu Duplo nebo jednoduché puzzle, navléká větší korále, nůžky používá.

Hrubá motorika: Při chůzi po schodech střídá nohy, hází míčem, překoná nízkou překážku, napodobí jednoduché cviky, přejde lavičku.

Komunikace: Chlapec nemluví, řeč není rozvinutá. Pokynům rozumí a reaguje na ně, stejně tak i na svoje jméno. Neumí dát najevo, jestli má žízeň nebo hlad, ani že potřebuje na WC.

Sociální chování: Počáteční kontakt navazuje bez obtíží, klidný, ochotně spolupracuje v pomalém pracovním tempu, koncentrace pozornosti je krátkodobá. Řeč je nerozvinutá, nemluví. Aktuální úroveň psychomotorického vývoje v nonverbální sféře odpovídá věku 2 let a 8 měsíců. K ostatním dětem se chová dobře, své sympatie projevuje objímáním. Hraje si sám, preferuje jednotlivou činnost, např. přerovnává hračky ve skříni nebo skládá do košíku stavebnicové kostky, které vzápětí vysype a činnost opakuje.

Sebeobsluha: Pod dozorem se oblékne, boty zavázat neumí. Sám se nasvačí, při obědě jí lžící, nůž a vidličku používat neumí. Pije z hrnku. Na toaletu chodí s asistentkou, nosí pleny.

Spolupráce s asistentkou: Každé ráno přijíždí Aleš do školy s Maltézskou pomocí v doprovodu svojí asistentky. Ta ho po příchodu do školy odvede do šatny, tam mu pomůže se svléknout a přezout a odvede ho do třídy. Ve třídě pracuje Aleš s asistentkou dle pokynů třídní učitelky, není schopen pracovat samostatně. Na svačinu odcházejí společně s ostatními dětmi do školní jídelny. Po svačině doprovodí asistentka Aleše na toaletu. Poté pokračují ve třídě v činnosti, kterou určí třídní učitelka. Na oběd ho opět asistentka doprovodí do školní jídelny, chlapec se sám nají lžící. Poté jdou do šatny, kde se Aleš s pomocí oblékne a obuje a odjíždí s Maltézskou pomocí v doprovodu asistentky domů, kde si ho přebírá babička. Spolupráce s babičkou je dobrá, nemá žádné výhrady k práci paní asistentky, 2x denně spolu osobně komunikují, tak není problém rodině sdělit důležité nebo aktuální informace ze školy. Na otázku jak je spokojená s prací asistentky, odpověděla babička, že nemá žádné výhrady k její práci. Asistentka je podle ní spolehlivá, chlapec jí důvěřuje a mohou se na ni kdykoliv obrátit,

když potřebují ve škole něco vyřídit. S paní asistentkou komunikují více než s paní učitelkou.

6.3 Kazuistika č. 3

Jméno: Jana (jméno bylo změněno)

Věk: 11 let

Ročník: Třetí (třída praktická)

Diagnóza: LMP, vývojová dysfázie

Žák je vzděláván dle: 632/2007 ŠVP pro ZV, dle RVP pro ZV s přílohou pro žáky s LMP od 31. 8. 2007. IVP v předmětech Český jazyk a Matematika. IVP doporučuje SPC při MŠ speciální, Praha 8.

Rodinná anamnéza: Jana pochází z úplné rodiny. Má staršího bratra a starší sestru. Oba rodiče podnikají. Janě se všichni věnují, jak starší sourozenci, tak i oba rodiče. Rodinné prostředí je podnětné.

Osobní anamnéza: Gravidita i porod bez komplikací. Oba rodiče i starší sourozenci jsou zdraví.

Školní anamnéza: Jana navštěvovala běžnou MŠ v místě bydliště. V MŠ měla asistentku. Jana má velmi oslabenou oblast aktivní řeči a verbálního myšlení. Její hlasový projev je minimální a nesrozumitelný. Vzdělávání Jany probíhá v praktické třídě s důrazem na individuální přístup ve výuce. Ve třídě je zapojen asistent pedagoga. Uplatňuje se práce s vizuální podporou, práce s názorem, obrázky. Součástí je pochvala, ocenění práce a motivace k úkolům. Učivo musí být přiměřené, v postupných krocích. Jsou použity metody vysvětlování, názorného předvedení, napodobování, nácviku dovedností a manipulačních činností, výuka podporovaná prací s počítačem. Pro vypracování úkolu je poskytnuta větší časová dotace, činnosti jsou střídány. Jana je zvědavá a aktivní, dobře spolupracuje a má zájem o sociální interakci. Je šikovná, dobře zvládá sebeobslužné činnosti. Snaží se rozlišovat písmena a slova, s pomocí asistentky se orientuje na řádku i na stránce, snaží se přiřazovat slova k obrázkům, velkým tiskacím písmem opisuje písmena, slova a jednoduché věty. Sčítá a odčítá s drobnými chybami v oboru do deseti. Ráda poslouchá hudbu, kreslí, skládá puzzle, cvičí. Zadávání a plnění úkolů probíhá ústně, písemně, ale i manipulačními činnostmi,

s podporou asistenta pedagoga. Ověřování vědomostí a dovedností se děje pomocí dotazování, hodnocení vypracovaných písemných úkolů, konkrétních činností a úkolů s asistentem pedagoga. Probíhá sledování a hodnocení úrovně domácí přípravy. Používají se didaktické pomůcky a potřeby pro práci v hodinách – přehled obrázků, znaků a slov, prstová abeceda, počítadlo, kartičky s čísly, předměty k počítání, číselná řada, puzzle, tablet, počítač s výukovými programy. Jana navštěvuje školní družinu a dochází na obědy ve školní jídelně.

Jemná motorika: Jana ráda kreslí, baví ji omalovánky, umí používat nůžky. Často si hraje se stavebnicí Lego. Skládá puzzle. Píše hůlkovým písmem. Používá prstovou abecedu.

Hrubá motorika: Jana ráda cvičí, hází i chytá míč, běhá, jezdí na koloběžce, zdolává překážky, přejde i přeskočí lavičku, skáče po jedné noze. S rodiči také často jezdí na kole. Umí plavat, se školou se zúčastnila plaveckého kurzu, potápí se.

Komunikace: Jana má oslabenou oblast aktivní řeči, její řeč je nesrozumitelná. Používá prstovou abecedu, ale také má vlastní systém různých znaků, kterými se snaží komunikovat se svým okolím. Pokud jí děti nebo dospělí rychle neporozumí, tak se velmi rozzlobí a začne plakat. Potom je rozrušená a paní učitelka nebo paní asistentka ji musí dlouho utěšovat. Takto se projevuje i v domácím prostředí. Pokud jí okolí porozumí, je spokojená a šťastná. Nyní Jana používá Slabikář pro základní vzdělávání žáků se sluchovým postižením, 1. díl, využívá systém obrázků, znaků a slov a učí se komunikovat tímto způsobem.

Sociální chování: Jana je v třídním kolektivu spokojená, některé děti jsou jí sympatické více, některé méně. Pokud se jí někdo nelíbí, umí mu to dát najevo. Dokáže být náladová. Většinou je přátelsky naladěna, je milá a příjemná. Ráda pracuje v kolektivu, navštěvuje i školní družinu.

Sebeobsluha: Nečiní dívce žádné problémy. Umí se sama obléknout i svléknout, obuje se, boty si zaváže, zapne si zip i knoflíky. Na WC se zvládne obstarat sama, nepotřebuje pomoc asistentky. Obědvá ve školní jídelně, jí lžící, pije z hrnečku.

Spolupráce s asistentkou: Jana dokáže pracovat samostatně, ale je spokojenější, když u ní paní asistentka sedí a podpoří ji v práci např. pochvalou. Jana se tak cítí jistější a lépe se jí pracuje. Občas také od paní asistentky vyžaduje ujištění toho, že výsledek vypočítaného příkladu je správný nebo že se jí podařilo správně opsat

zadané slovo nebo věta. Svoji asistentku má ráda, často ji bere za ruku, obejmě ji, každý den jí ukazuje co má připraveno ke svačině. Paní asistentka i paní učitelka několikrát navštívily Janu v jejím domácím prostředí. Každý rok zvou rodiče Jany celou třídu k nim domů a na zahradě si mohou děti vydlabat dýně, opéct si špekáčky a pohrát si s domácími zvířaty. Spolupráce s rodiči je výborná, každý den vodí Janu do školy a vyzvedávají si ji ve školní družině, není tedy problém předat veškeré informace. Rodiče jsou s prací paní asistentky spokojeni. Každý rok přispívají škole značnou finanční částkou k zajištění nákladů na asistenta pedagoga.

7 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU PRO SPECIÁLNÍ PEDAGOGY

Jeden z dílčích cílů této práce je zaměřen na vnímání přítomnosti asistenta pedagoga třídním učitelem ve třídě. Pomocí vytvořeného dotazníku s deseti otázkami, který byl distribuován osobně a elektronicky pomocí e-mailu, jsme získali od třídních učitelů následující odpovědi.

Otázka č. 1: Považujete působení asistenta pedagoga za přínosné pro pedagoga ve vyučovací hodině?

Níže jsou uvedené odpovědi:

Odpověď č. 1: „Ano. Je to pro mě přínos. Pokud by asistent ve třídě nebyl, byla by moje práce ještě náročnější.“

Odpověď č. 2: „Působení a přítomnost asistenta jsou přínosné.“

Odpověď č. 3: „Ano. Dva lidé ve třídě jsou lepší než jeden.“

Odpověď č. 4: „Považuji za přínosné.“

Odpověď č. 5: „Ano. Práci s dětmi si rozdělíme.“

Odpověď č. 6: „Výuku ve třídě zvládnou i bez asistenta.“

Odpověď č. 7: „Práci mojí asistentky považuji za přínosnou.“

Odpověď č. 8: „Bez asistentky bych pracovat nechtěla, její působení ve vyučovací hodině je přínosné.“

Odpověď č. 9: „Ano, je.“

Odpověď č. 10: „Ano. Pomáhá mi.“

Odpověď č. 11: „Asistent v mé třídě musí být, někteří žáci bez něho nemohou pracovat. Jeho přítomnost ve vyučovací hodině je nezbytná tedy přínosná.“

Odpověď č. 12: „Ano.“

Odpověď č. 13: „S asistentkou se pracuje lépe než bez ní.“

Odpověď č. 14: „Působení asistenta je přínosné.“

Odpověď č. 15: „Ano. Na asistentku jsem zvyklá, pomáhá mi.“

Odpověď č. 16: „Jde to i bez asistenta.“

Odpověď č. 17: „S dětmi mi pomůže, hodnotím kladně, jako přínos.“

Odpověď č. 18: „Působení asistenta ve vyučovací hodině je přínosné.“

Odpověď č. 19: „Určitě přínos.“

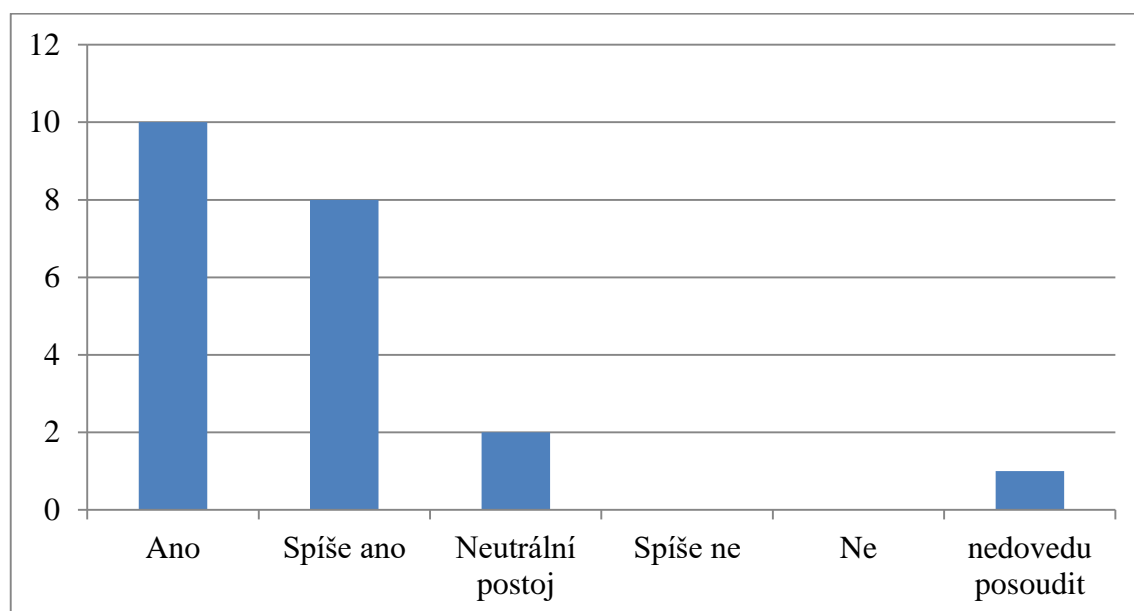
Odpověď č. 20: „Asi ano.“

Odpověď č. 21: „Asistenta ve třídě nemám. Nevím.“

Závěr: Z odpovědí vyplývá, že většina speciálních pedagogů považuje působení asistenta ve vyučovací hodině za přínosné. Pouze tři respondenti odpověděli, že asistenta nepotřebují nebo ho nemají a nedovedou tedy posoudit.

Otázka č. 2: Hodnotíte vztah pedagoga a asistenta jako kladný, nesoupeřící až rovnocenný?

Graf 1: Hodnocení vztahu

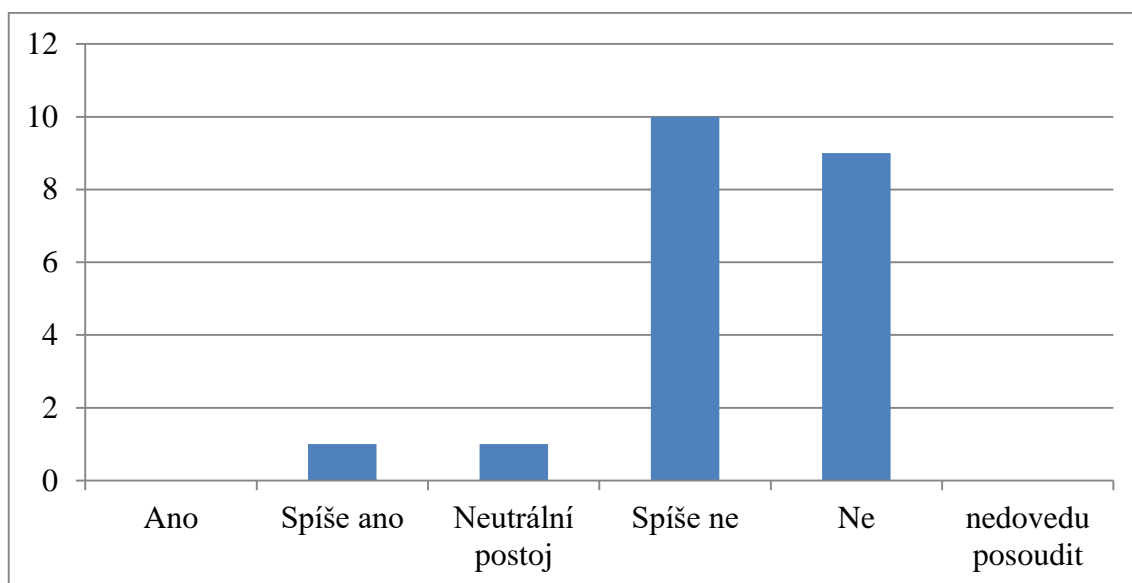
Zdroj⁵³

Závěr: Dle výše uvedených odpovědí je zřejmé, že většina pedagogů hodnotí vztah s asistentem jako kladný, nesoupeřící, rovnocenný.

⁵³ Autorka práce, 2016 (vlastní šetření).

Otázka č. 3: Byl nebo je Váš vztah k asistentovi napjatý nebo soupeřící?

Graf 2: Vztah k asistentovi

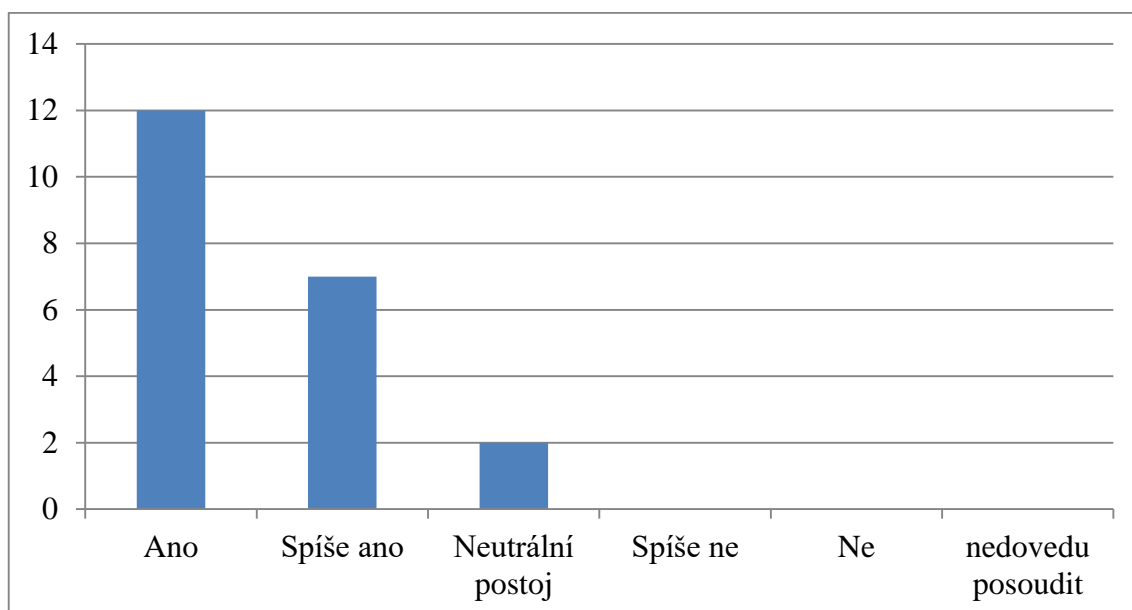
Zdroj⁵⁴

Závěr: Na tuto otázku odpověděla většina respondentů, že jejich vztah k asistentovi není a ani v minulosti nebyl napjatý nebo soupeřící. Jedna učitelka odpověděla, že spíše ano, protože se v minulosti setkala s asistentkou, která jí neustále vstupovala do výkladu a rušila ji. Jeden respondent zaujal neutrální postoj.

⁵⁴ Autorka práce, 2016 (vlastní šetření).

Otázka č. 4: Máte s asistentem dobře nastavena pravidla komunikace?

Graf 3: Nastavená pravidla komunikace

Zdroj⁵⁵

Závěr: Na tuto otázku odpověděla většina respondentů, že mají se svým asistentem dobře nastavena pravidla komunikace. Komunikace mezi pedagogem a jeho asistentem je hodnocena kladně, pouze dva respondenti zaujali k otázce neutrální postoj.

⁵⁵ Autorka práce, 2016 (vlastní šetření).

Otázka č. 5: Domníváte se, že spolupráce asistenta a učitele ve vyučovací hodině je dobrá?

Níže jsou uvedené odpovědi:

Odpověď č. 1: „Pokud si učitelka a asistentka rozumí, je spolupráce výborná a děti to cítí také.“

Odpověď č. 2: „Většinou je.“

Odpověď č. 3: „Nevím, asistentku nemám.“

Odpověď č. 4: „S mojí asistentkou je spolupráce dobrá.“

Odpověď č. 5: „Ano. Asistentka už sama ví, co má dělat.“

Odpověď č. 6: „V současnosti je spolupráce dobrá, dříve jsem si s asistentkou nessedla. Stále mi vstupovala do výkladu.“

Odpověď č. 7: „Je dobrá.“

Odpověď č. 8: „Spolupracuje se nám dobře.“

Odpověď č. 9: „Ne vždy byla moje spolupráce s asistentkou dobrá. Setkala jsem se s asistentkou, která byla příliš ambiciózní, a docházelo mezi námi k rozporům.“

Odpověď č. 10: „Dobrá.“

Odpověď č. 11: „Myslím, že je dobrá.“

Odpověď č. 12: „Ano, je.“

Odpověď č. 13: „Spolupráci hodnotím jako dobrou.“

Odpověď č. 14: „Jsem spokojená, naše spolupráce je dobrá.“

Odpověď č. 15: „Nemůžu hodnotit.“

Odpověď č. 16: „Spolupráce je dobrá.“

Odpověď č. 17: „Většinou je dobrá.“

Odpověď č. 18: „Naše spolupráce funguje.“

Odpověď č. 19: „Je dobrá.“

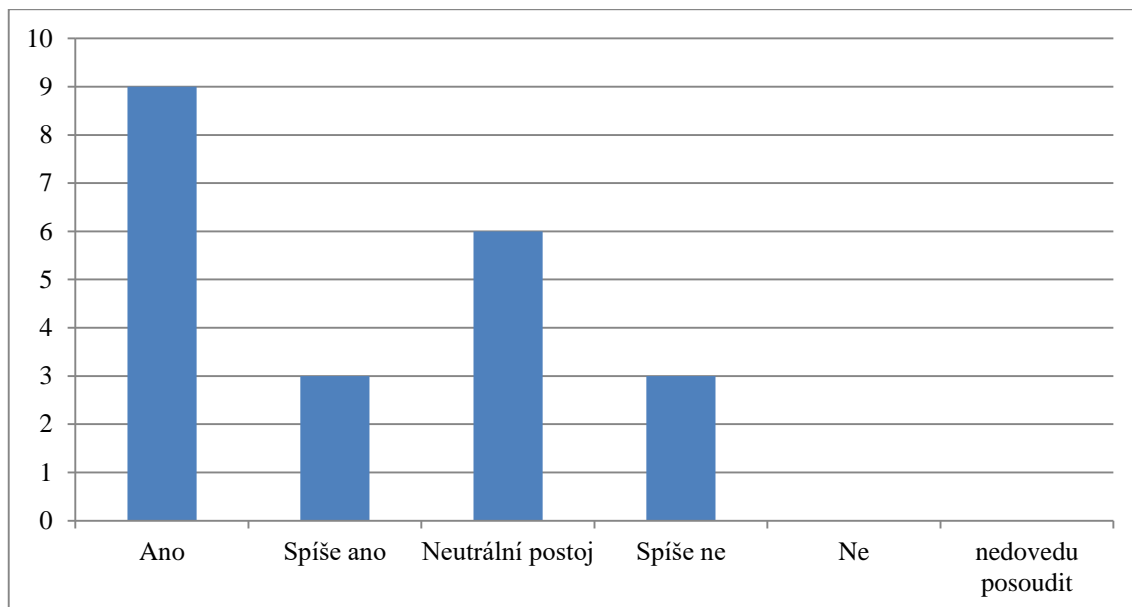
Odpověď č. 20: „Se svou asistentkou si rozumíme, dobře se nám spolu pracuje.“

Odpověď č. 21: „Hodnotím jako dobrou.“

Závěr: Na tuto otázku opět většina respondentů odpověděla kladně. Spolupráci asistenta a učitele ve vyučovací hodině hodnotí jako dobrou. Jeden respondent nehodnotil a jedna paní učitelka odpověděla, že neví, protože asistentku nemá. Dvě paní učitelky hodnotily spolupráci se svým asistentem jako problémovou.

Otázka č. 6: Pokud by asistent nebyl ve třídě přítomen, změnila by se podle Vás situace ve vyučování?

Graf 4: Změna situace v případě nepřítomnosti asistenta

Zdroj⁵⁶

Závěr: Z odpovědí vyplývá, že by se situace ve vyučování změnila. Respondenti se domnívají, že k horšímu.

⁵⁶ Autorka práce, 2016 (vlastní šetření).

Otázka č. 7: Domníváte se, že jsou asistenti pedagoga dostatečně kvalifikováni?

Níže jsou uvedené odpovědi:

Odpověď č. 1: „Myslím, že ano. Moje asistentka má kurz pro asistenty a několik let praxe.“

Odpověď č. 2: „Ano. Většinou mají středoškolské vzdělání.“

Odpověď č. 3: „Jsou dostatečně kvalifikováni.“

Odpověď č. 4: „Asistentka v mé třídě má vysokoškolské vzdělání.“

Odpověď č. 5: „Asi ano.“

Odpověď č. 6: „Mohli by mít lepší vzdělání.“

Odpověď č. 7: „Jsou dostatečně kvalifikováni.“

Odpověď č. 8: „Asistentka v mojí třídě pracovala mnoho let jako učitelka na základní škole, má dlouhou praxi a je zkušená. V současné době dělá asistentský kurz.“

Odpověď č. 9: „Všichni asistenti nejsou dostatečně kvalifikováni.“

Odpověď č. 10: „Ano, jsou.“

Odpověď č. 11: „Většinou mají minimálně středoškolské vzdělání, to je dostačující.“

Odpověď č. 12: „Ano. Moje asistentka má maturitu a kurz.“

Odpověď č. 13: „Ne vždy mají potřebné odborné znalosti.“

Odpověď č. 14: „Ano. Někteří mají vysokoškolské vzdělání.“

Odpověď č. 15: „Kvalifikace je dostačující.“

Odpověď č. 16: „Jsou.“

Odpověď č. 17: „Kvalifikace je dobrá.“

Odpověď č. 18: „Asistentka v mojí třídě studuje VŠ. Kvalifikace je dobrá.“

Odpověď č. 19: „Moje současná asistentka má středoškolské vzdělání a kurz pro asistenty, což stačí.“

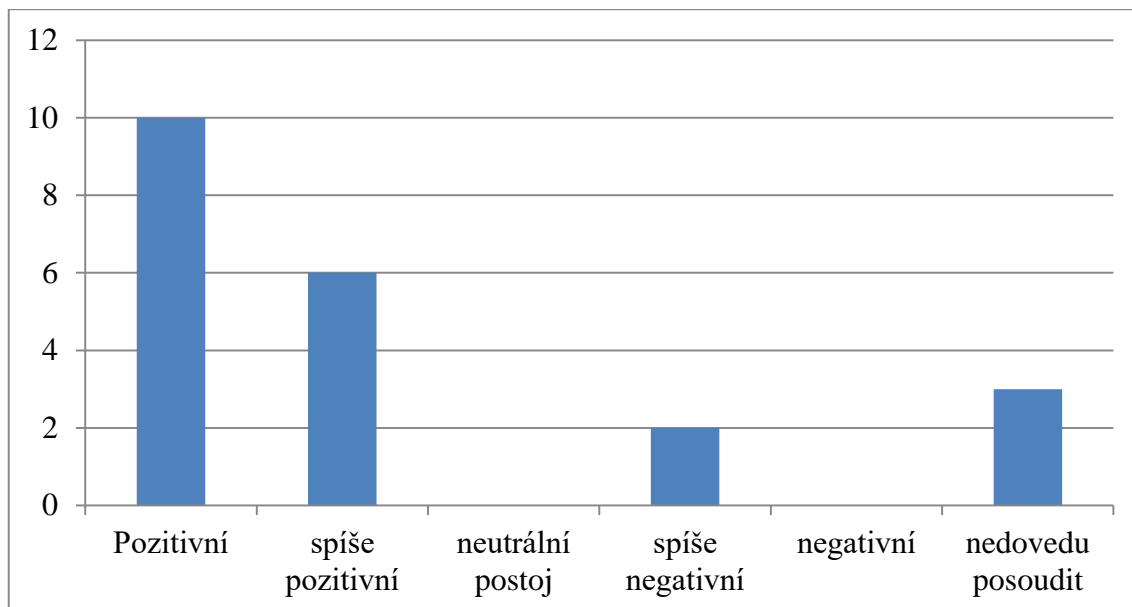
Odpověď č. 20: „Asistentka ve třídě má vystudovanou VOŠ, kvalifikace dobrá.“

Odpověď č. 21: „Ano. Většinou mají maturitu.“

Závěr: Většina pedagogů hodnotí kvalifikaci svých asistentů jako dobrou, dostačující. Pouze tři respondenti hodnotí vzdělání jako nedostačující.

Otázka č. 8: Jaký má podle Vás vliv přítomnost asistenta na pozornost žáků?

Graf 5: Vliv přítomnosti asistenta na pozornost

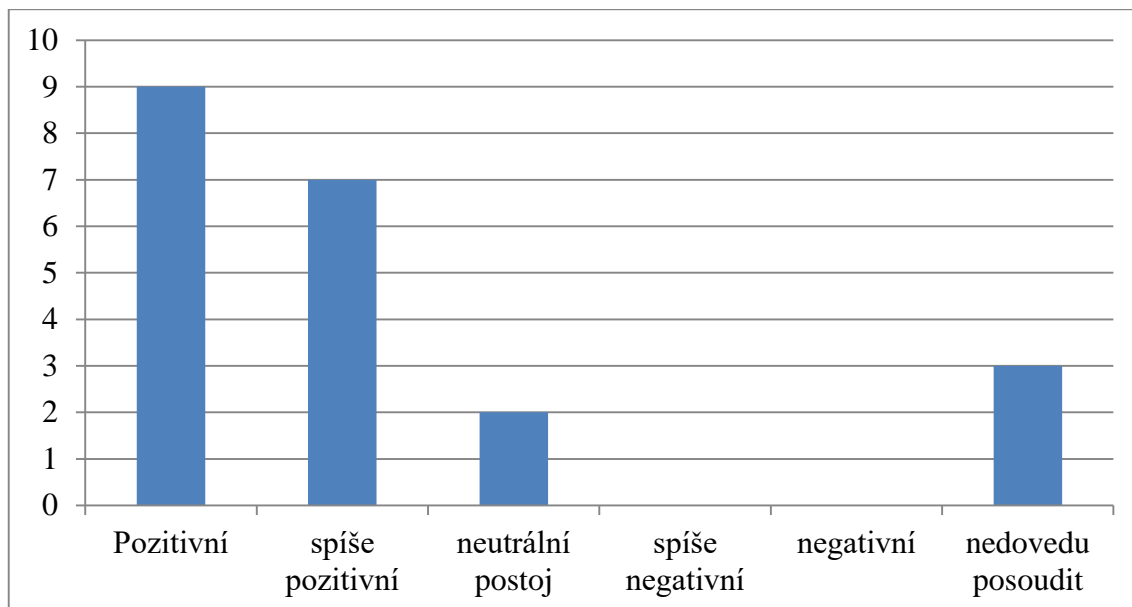
Zdroj⁵⁷

Závěr: Většina odpovědí byla pozitivní a spíše pozitivní. Respondenti hodnotí vliv asistenta pedagoga na pozornost žáků ve třídě kladně. Dva respondenti hodnotí vliv asistenta na pozornost žáků spíše negativně a tři nedovedou posoudit.

⁵⁷ Autorka práce, 2016 (vlastní šetření).

Otázka č. 9: Jaký má podle Vás vliv přítomnost asistenta ve třídě na motivaci žáků?

Graf 6: Vliv přítomnosti asistenta na motivaci

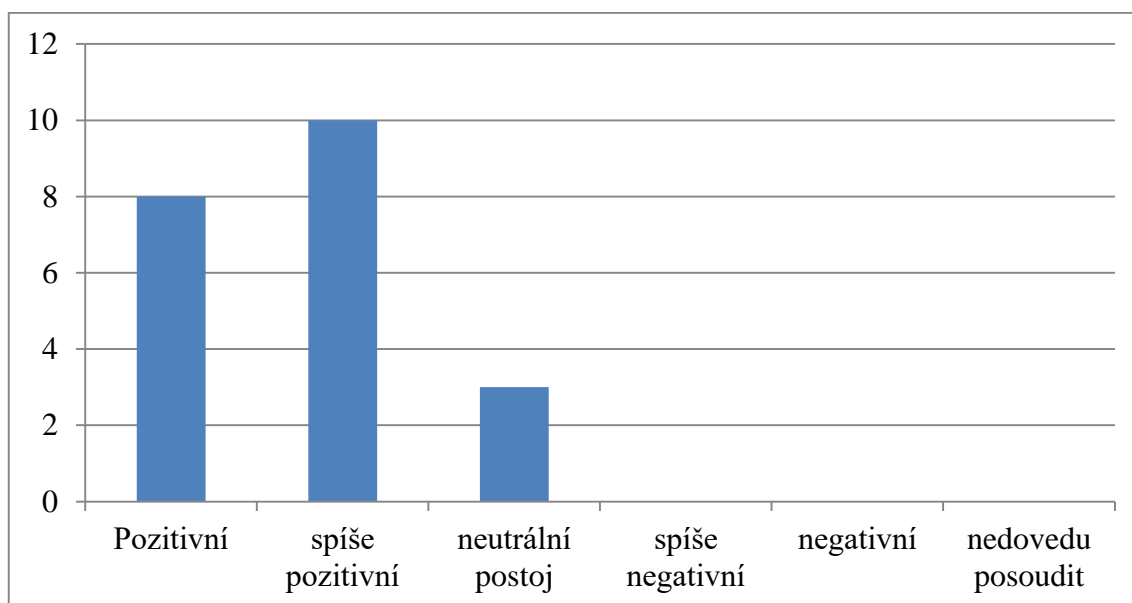
Zdroj⁵⁸

Závěr: Opět většina dotázaných hodnotí vliv asistenta na motivaci žáků pozitivně a spíše pozitivně. Dva zaujali neutrální postoj a tři respondenti nedovedou posoudit.

⁵⁸ Autorka práce, 2016 (vlastní šetření).

Otázka č. 10: Jaký má podle Vás vliv přítomnost asistenta ve třídě na kázeň žáků?

Graf 7: Vliv přítomnosti asistenta na kázeň

Zdroj⁵⁹

Závěr: Učitelé hodnotí vliv asistenta na kázeň žáků pozitivně a spíše pozitivně. Tři respondenti zaujali neutrální postoj. Lze se tedy domnívat, že asistent pedagoga ve třídě pomáhá udržovat kázeň, pořádek a klid.

Shrnutí: Z dotazníkového šetření vyplývá, že učitelé považují působení asistenta ve své třídě za přínosné, vztahy mezi nimi nejsou napjaté nebo soupeřící, ale naopak nesoupeřící až rovnocenné. Pedagogové nemají problémy se vzájemnou komunikací a spoluprací s asistentem hodnotí jako dobrou. Pokud by neměli k dispozici asistenta ve své třídě, změnila by se podle nich situace ve třídě k horšímu. Kvalifikaci asistentů považují se dostačující. Vliv asistenta pedagoga na pozornost, motivaci a kázeň žáků hodnotí také kladně. **Hypotéza**, že pedagog vnímá přítomnost asistenta ve třídě jako přínos a jeho práci hodnotí kladně, **se potvrdila**. Z kazuistik žáků je zřejmé, že rodiče hodnotí práci asistenta pedagoga také pozitivně, nemají výhrady, jsou spokojeni, také mají již zkušenosti s prací asistenta z MŠ. Druhá **hypotéza se tedy též potvrdila**. V kazuistikách je popsána konkrétní činnost asistenta pedagoga se žákem.

⁵⁹ Autorka práce, 2016 (vlastní šetření).

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá rolí pedagogického asistenta na ZŠ praktické a ZŠ speciální. Jejím cílem je zjistit spokojenost rodičů s činností asistenta a zhodnotit to, jak vnímá učitel přítomnost asistenta ve své třídě. V kazuistikách je popsána činnost pedagogického asistenta s konkrétním žákem během běžného dne ve škole.

Tvorba teoretické části vychází ze studia odborné literatury a pedagogické a spisové dokumentace. Teoretická část se věnuje definici pojmu asistent pedagoga, jeho odborné kvalifikaci, metodické podpoře a supervizi, která napomáhá předcházet syndromu vyhoření. Další kapitola definuje pojmy žák se speciálními vzdělávacími potřebami, mentální retardace, Downův syndrom, autismus. Dále pak bakalářská práce zmiňuje vzdělávací program v ZŠ praktické a ZŠ speciální a zabývá se rozdílem mezi prací pedagogického a osobního asistenta.

Praktická část popisuje náplň práce asistenta pedagoga, v kazuistikách je zmapována činnost asistenta s žáky s různým typem postižení. První kazuistika se zabývá činností asistenta s dítětem s PAS ve třídě praktické, druhá kazuistika se věnuje práci asistenta s dítětem s Downovým syndromem ve třídě speciální (rehabilitační) a třetí se věnuje dítěti s LMP a vývojovou dysfázií ve třídě praktické. Dále se praktická část bakalářské práce zabývá vztahem pedagoga a jeho asistenta a spokojeností rodičů s prací asistenta.

Ke zjištění toho, jak vnímá pedagog přítomnost asistenta ve své třídě, byl použit dotazník, který obsahoval deset otázek. Otázky byly otevřené a uzavřené. Z dotazníkového šetření vyplývá, že učitelé ze ZŠ praktické a ZŠ speciální považují působení asistenta ve své třídě za přínosné, vztahy mezi nimi nejsou napjaté nebo soupeřící, což pozitivně ovlivňuje atmosféru ve třídě. Vzájemnou komunikaci hodnotí učitelé jako dobrou, bezproblémovou. Pokud by neměli ve své třídě k dispozici asistenta, změnila by se podle nich situace ve třídě k horšímu. Přítomnost asistenta má podle nich také dobrý vliv na pozornost, motivaci a kázeň žáků. Kvalifikaci asistentů považují za dostačující. **Hypotéza, že pedagog vnímá přítomnost asistenta ve třídě jako přínos a jeho práci hodnotí kladně, se potvrdila.** Spokojenost rodičů byla zjišťována pomocí rozhovoru. Bylo osloveno několik rodičů žáků. Rodiče zhodnotili práci asistentů pozitivně, výhrady nebyly, někteří již mají zkušenost s prací asistenta

z MŠ. **Druhá hypotéza se také potvrdila.** I rodiče žáků hodnotí práci asistentů pozitivně.

Většina pedagogů ze ZŠ praktické a ZŠ speciální tedy vítá přítomnost asistenta ve třídě. Jeho přínos v edukačním procesu hodnotí kladně. Asistent pomáhá ve třídě udržovat kázeň, pozornost, motivuje žáky například pochvalou. Pomáhá žákům s vypracováním zadaných úkolů, ale nedělá práci za ně. Pomáhá žákům při sebeobsluze. Učitel tak má více času se věnovat ostatním žákům.

Asistent pedagoga by měl být motivovaný člověk, který je zároveň také komunikativní, kreativní, flexibilní, týmový hráč, spolehlivý, trpělivý, empatický a důsledný. Měla by to být vyrovnaná a pozitivní osobnost. Přestože pracuje podle pokynů učitele a pod jeho vedením, měl by vyvíjet také vlastní iniciativu. Aktivní přístup je žádoucí. Dobře se v roli asistentů osvědčují matky po mateřské dovolené, které mají zkušenosti s výchovou vlastních dětí. Na místa asistentů bývají nejčastěji přijímáni lidé se středoškolským vzděláním, kteří si odbornost doplňují při zaměstnání v některém z akreditovaných kurzů. Velmi dobré předpoklady pro práci asistentů mají také vysokoškolští studenti nebo čerství absolventi. Bohužel finanční ohodnocení asistentů je nízké a vysokoškolsky vzdělaní asistenti často odcházejí na jiné, lépe placené místo.

Rozdíl mezi osobním a pedagogickým asistentem spočívá v tom, že asistent pedagoga spadá do resortu ministerstva školství a osobní asistent do resortu ministerstva práce a sociálních věcí. Osobní asistence je sociální služba, která je poskytována bez omezení místa a času. Osobní asistent není zaměstnancem školy, většinou bývá zaměstnancem nestátní neziskové organizace. Pokud dítě ve škole využívá služeb osobního asistenta, přispívají rodiče dítěte na úhradu finančních nákladů spojených se zajištěním této sociální služby. Osobní asistent doprovází dítě do a ze školy, doprovází ho na zájmový kroužek, poskytuje dítěti podporu při sebeobsluze, stravování, hygieně, doprovází ho o přestávkách, do školní jídelny, do družiny. Osobní asistent pracuje pouze s jedním konkrétním žákem. Osobní asistent by měl být stejně jako pedagogický asistent především trpělivý, vstřícný, empatický, obětavý a laskavý. Práce osobního asistenta je velice náročná psychicky, ale také fyzicky, měl by být tedy i v dobré fyzické kondici.

Pedagogický asistent je zaměstnancem školy, je to pedagogický pracovník a rodiče pedagogického asistenta neplatí. Asistent pedagoga je druhý pedagogický pracovník ve třídě spolu s učitelem a pod jeho vedením pracuje s konkrétním žákem nebo skupinou žáků. Pomáhá zajišťovat plynulý chod výuky. Pracovní náplň asistentovi stanoví ředitel školy po dohodě s třídním učitelem a po dohodě se školským poradenským zařízením. Nebývá zvykem, aby ve třídě působil osobní i pedagogický asistent. Pokud žák potřebuje pedagogickou podporu a zároveň i fyzickou, zastává obě funkce jeden člověk.

V bakalářské práci je tomuto tématu také věnována jedna kapitola, protože širší veřejnosti není často znám rozdíl mezi osobní a pedagogickou asistencí.

Práce pedagogického asistenta je zajímavá, přínosná, ale zároveň také psychicky náročná. Nevýhodou této profese je její špatné finanční ohodnocení. Za její výhodu lze považovat časovou nenáročnost, což může být vhodnou motivací například pro ženy s malými dětmi, které by se chtěly této profesi věnovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- NÝVLTOVÁ, Václava. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. Vyd. 2., upr. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010, 240 s. ISBN 978-80-86723-85-3.
- PEŠATOVÁ, Ilona a Dana ŠVINGALOVÁ. *Úvod do speciálně pedagogické a sociální problematiky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, 125 s. ISBN 80-708-3985-6.
- PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010, 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
- PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8.
- SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3.
- ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Aktuální otázky psychopedie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 1998, 81 s. ISBN 80-708-3272-X.
- ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, 192 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X.
- ŠVINGALOVÁ, Dana. *Stres a "vyhoření" u profesionálů pracujících s lidmi*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, 82 s. ISBN 80-737-2105.
- ŠVINGALOVÁ, Dana. *Úvod do psychopedie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 107 s. ISBN 80-708-3696-2.
- ŠVINGALOVÁ, Dana. *Úvod do teorie a praxe psychopedie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, sv. ISBN 80-737-2042-6.
- TEPLÁ, Marta. *Asistent pedagoga: jak efektivně zavést pozici asistenta pedagoga ve školách*. Praha: Verlag Dashöfer, 2015, 77 stran. ISBN 978-80-87963-15-9.
- UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-764-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro sociální pracovníky*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 100 s. ISBN 80-708-3730-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Úvod do vývojové psychopatologie III.: vzdělávací handicap - postižení schopností nezbytných k učení*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 100 s. ISBN 80-708-3669-5.

VOCILKA, Miroslav. *Autismus a možnosti výchovné praxe: [pro učitele speciálních škol a vychovatele ústavů sociální péče pro mentálně postiženou mládež]*. 1. vyd. Praha: Septima, 1995, 82 s. ISBN 80-858-0158-2.

VOCILKA, Miroslav. *Výchova a vzdělávání autistických dětí: pro učitele speciálních škol*. 1. vyd. Praha: Septima, 1994, 72 s. ISBN 80-858-0133-7.

Seznam použitých internetových zdrojů

Asociace pro osobní asistenci. [online]. [cit. 2016-01-24]. Dostupné z:
<http://www.apoa.cz/index.php/o-osobni-asistenci/zakladni-udaje/zakladni-udaje-2>.

Národní ústav pro vzdělávání. [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z:
<http://www.nuv.cz/file\138>.

Národní ústav pro vzdělávání. [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z:
<http://www.nuv.cz/file\134>.

SEZNAM ZKRATEK

CNS	centrální nervová soustava
ICDH	Mezinárodní klasifikace nemocí, postižení a handicapů
IVP	Individuální vzdělávací plán
IQ	inteligenční kvocient
LMP	lehké mentální postižení
MR	mentální retardace
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
PAS	poruchy autistického spektra
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
RVP	rámcový vzdělávací program
RVP ZŠS	rámcový vzdělávací program pro základní školy speciální
RVP ZV	rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání
RVP ZV LMP	rámcový vzdělávací program s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
SPC	speciálně pedagogické centrum
VOŠ	vyšší odborná škola
VOKS	výměnný obrázkový komunikační systém
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZŠ	základní škola

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Hodnocení vztahu.....	51
Graf 2: Vztah k asistentovi	52
Graf 3: Nastavená pravidla komunikace.....	53
Graf 4: Změna situace v případě nepřítomnosti asistenta.....	55
Graf 5: Vliv přítomnosti asistenta na pozornost	57
Graf 6: Vliv přítomnosti asistenta na motivaci.....	58
Graf 7: Vliv přítomnosti asistenta na kázeň.....	59

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník	I
----------------------------	---

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

Vážení,

jmenuji se Dita Kulíšková a studuji obor Speciální pedagogika – vychovatelství na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Provádím výzkum týkající se role asistenta pedagoga na ZŠ praktické a ZŠ speciální. Získané informace budou použity při vypracování mé bakalářské práce. Dovoluji si Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku, který obsahuje uzavřené a otevřené otázky. Vámi zvolené odpovědi prosím zakroužkujte. Předem děkuji za Váš čas.

1. Považujete působení asistenta za přínosné pro pedagoga ve vyučovací hodině?
2. Hodnotíte vztah pedagoga a asistenta jako kladný, nesoupeřící až rovnocenný?
 - a) ANO
 - b) SPÍŠE ANO
 - c) NEUTRÁLNÍ POSTOJ
 - d) SPÍŠE NE
 - e) NE
 - f) NEDOVEDU POSOUDIT
3. Byl nebo je Váš vztah k asistentovi napjatý nebo soupeřící?
 - a) ANO
 - b) SPÍŠE ANO
 - c) NEUTRÁLNÍ POSTOJ
 - d) SPÍŠE NE
 - e) NE
 - f) NEDOVEDU POSOUDIT
4. Máte s asistentem dobře nastavena pravidla komunikace?
 - a) ANO
 - b) SPÍŠE ANO
 - c) NEUTRÁLNÍ POSTOJ
 - d) SPÍŠE NE
 - e) NE
 - f) NEDOVEDU POSOUDIT
5. Domníváte se, že spolupráce asistenta a učitele ve vyučovací hodině je dobrá?

6. Pokud by asistent nebyl ve třídě přítomen, změnila by se podle Vás situace ve vyučování?
- a) ANO
 - b) SPÍŠE ANO
 - c) NEUTRÁLNÍ POSTOJ
 - d) SPÍŠE NE
 - e) NE
 - f) NEDOVEDU POSOUDIT
7. Domníváte se, že jsou asistenti pedagoga dostatečně kvalifikovaní?
8. Jaký vliv má podle Vás přítomnost asistenta ve třídě na pozornost žáků?
- a) POZITIVNÍ
 - b) SPÍŠE POZITIVNÍ
 - c) NEUTRÁLNÍ POSTOJ
 - d) SPÍŠE NEGATIVNÍ
 - e) NEGATIVNÍ
 - f) NEDOVEDU POSOUDIT
9. Jaký vliv má podle Vás přítomnost asistenta ve třídě na motivaci žáků?
- a) POZITIVNÍ
 - b) SPÍŠE POZITIVNÍ
 - c) NEUTRÁLNÍ POSTOJ
 - d) SPÍŠE NEGATIVNÍ
 - e) NEGATIVNÍ
 - f) NEDOVEDU POSOUDIT
10. Jaký vliv má podle Vás přítomnost asistenta ve třídě na kázeň žáků?
- a) POZITIVNÍ
 - b) SPÍŠE POZITIVNÍ
 - c) NEUTRÁLNÍ POSTOJ
 - d) SPÍŠE NEGATIVNÍ
 - e) NEGATIVNÍ
 - f) NEDOVEDU POSOUDIT

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Dita Kulíšková

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Role asistenta pedagoga na ZŠ praktické a ZŠ speciální

Rok: 2016

Počet stran textu bez příloh: 54

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů českých použitých zdrojů: 16

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: Mgr. Martina Bürgerová